

Vlaams
Parlement

ingediend op **714** (2020-2021) – Nr. 2
16 juni 2021 (2020-2021)

Verslag van de hoorzitting

namens de Commissie voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media
uitgebracht door Cathy Coudyser en Katia Segers

over de nota van de Vlaamse Regering

ingediend door minister-president Jan Jambon

Strategische visienota Cultureel Erfgoed

Samenstelling van de Commissie voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media:

Voorzitter: Elisabeth Meuleman.

Vaste leden:

Cathy Coudyser, Marius Meremans, Freya Perdaens, Wilfried Vandaele, Manuela Van Werde;
Filip Brusselmans, Johan Deckmyn, Klaas Sloomans;
Karin Brouwers, Orry Van de Wauwer;
Steven Coenegrachts, Stephanie D'Hose;
Elisabeth Meuleman, Jeremie Vaneekhout;
Hannes Anaf.

Plaatsvervangers:

Andries Gryffroy, Kathleen Krekels, Philippe Muyters, Kris Van Dijck, Karl Vanlouwe;
Immanuel De Reuse, Jan Laeremans, Ilse Malfroot;
Maaïke De Rudder, Tinne Rombouts;
Els Ampe, Bart Tommelein;
Tine Van den Brande;
Katia Segers.

Toegevoegde leden:

Tom De Meester.

Documenten in het dossier:

714 (2020-2021) – Nr. 1: Nota van de Vlaamse Regering

INHOUD

I.	Toelichting	5
1.	Sectorraad Kunsten en Erfgoed, SARC	5
1.1.	Voorgeschiedenis en situering	5
1.2.	Algemene waardering	5
1.3.	De drie hoofddoelstellingen	6
1.4.	De acht prioriteiten	6
1.5.	Besluit.....	8
2.	Overleg Cultureel Erfgoed	8
2.1.	Positieve vaststellingen	8
2.2.	Financiering	8
2.3.	Criteria en procedures	9
2.4.	Depots	9
2.5.	Digitalisering	9
2.6.	Eigen instellingen van de Vlaamse overheid en Vlaamse erfgoedinstellingen	10
2.7.	Planlastvermindering.....	10
2.8.	De belangenbehartiger	10
2.9.	Aandachtspunten voor de deelsectoren.....	10
3.	FARO.....	11
3.1.	Consultatietraject	11
3.2.	Ecosysteem.....	11
3.3.	Ambities en verwachtingen	12
3.4.	Context van COVID-19	12
3.5.	De meerstemmigheid van het culturele erfgoed	12
3.6.	Steunpunt FARO	13
4.	Werkplaats Immaterieel Erfgoed	14
4.1.	Situering van het immateriële erfgoed.....	14
4.2.	Langetermijnvisie en eigenheid	15
4.3.	Rijk en divers erfgoedlandschap, erfgoedzorg centraal.....	16
4.4.	Immaterieel-erfgoedtoets	16
4.5.	Optimalisering van het Cultureelerfgoeddecreet.....	17
5.	VLIR.....	17
5.1.	Definitie van academisch erfgoed.....	17
5.2.	Erfgoedspirit	17
5.3.	Onderzoek en expertise	18
5.4.	Presenteren en participeren	18
5.5.	Naar een volwaardige erkenning.....	18

6. Hester Dibbits.....	19
6.1. Inleiding	19
6.2. Wat is erfgoed?	19
6.3. Erfgoedwijsheid	20
6.4. Instrumenten	20
6.5. Emotienetwerken.....	21
II. Bespreking.....	21
1. Vragen en opmerkingen uit de commissie	21
1.1. Katia Segers	21
1.2. Filip Brusselmans.....	22
1.3. Stephanie D'Hose	23
1.4. Björn Rzoska	24
1.5. Karin Brouwers.....	25
1.6. Cathy Coudyser	26
2. Antwoordenronde.....	28
2.1. Sectorraad Kunsten en Erfgoed, SARC.....	28
2.2. Overleg Cultureel Erfgoed	28
2.3. FARO	30
2.4. Werkplaats Immaterieel Erfgoed	32
2.5. VLIR.....	34
2.6. Hester Dibbits	35
Gebruikte afkortingen.....	37
Bijlagen: zie de dossierpagina van dit document op www.vlaamsparlement.be	

Op donderdag 6 mei 2021 hield de Commissie voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media een hoorzitting over de nota van de Vlaamse Regering. Strategische visienota Cultureel Erfgoed.

De presentaties bij de toelichting zijn te vinden op de [dossierpagina](#) van dit verslag op www.vlaamsparlement.be.

(Deze commissievergadering werd als videoconferentie georganiseerd.)

I. Toelichting

1. Sectorraad Kunsten en Erfgoed, SARC

1.1. Voorgeschiedenis en situering

Sigrid Bosmans, sectorraad Kunsten en Erfgoed van de SARC, deelt mee dat de sectorraad op 23 februari 2021 een toelichting heeft gekregen van de basisprincipes van de visienota Cultureel Erfgoed. Op 9 april ontving de raad een adviesvraag, die hij op 13 en 26 april in werkgroepen, en op 27 april in zijn plenaire vergadering heeft behandeld. Helemaal af is het advies nog niet. Het wordt ten laatste op 14 mei ingediend, zoals de regering heeft gevraagd. Vandaag zal Sigrid Bosmans de aandachtspunten toelichten, maar ze roept op om ook het hele advies te lezen.

Al in maart 2020 bracht de SARC zijn beleidsadvies uit in de aanloop van de visienota's Kunsten (*Parl.St.* VI.Parl. 2019-20, nr. 258/1) en Cultureel Erfgoed. Toen al wees de raad op de nood aan:

- een visie op een doelgericht data- en digitaliseringsbeleid;
- gelijkwaardigheid van de partners in hun zoektocht naar synergiën;
- landschapszorg;
- participatie.

De spreker vermeldt als vertrekpunt het beleidsadvies van de adviescommissie Cultureel Erfgoed en de voorzitters en ondervoorzitters van de beoordelingscommissies; en de omgevingsanalyse, die ook als bijlage bij de strategische visienota is gevoegd. Van daaruit vertrok een participatief traject met de cultureelerfgoedsector en zijn belangenbehartiger OCE.

Naast die bekende gegevens zijn er nog onduidelijkheden. Het gaat dan ten eerste over de impact van de coronacrisis. Ook na de crisis zal niet snel duidelijk zijn hoe lang haar impact nog zal doorwegen. Ten tweede gaat het om de impact van de herijking van de cultuurdecreten. Ook daarop heeft de SARC nog geen duidelijk zicht.

1.2. Algemene waardering

Namens de sectorraad drukt Sigrid Bosmans haar waardering uit voor de strategische visienota, die immers in hoge mate aansluiting vindt bij de verzamelde inzichten van de SARC, de adviescommissie en het participatieve traject. Bovendien kondigt de visienota een blijvend participatief proces aan. Ook de aandacht voor de digitale transformatie geeft blijk van een visievorming voor de lange termijn, met steeds ruimte voor een participatief traject.

De visievorming voor de lange termijn wordt gekoppeld aan decretale rust.

De nota gaat in op de effectieve werking en ambities van de Vlaamse cultureelerfgoedsector, maar vraagt nog verdere concretisering en een helder kader. Sigrid Bosmans constateert dat de nota de ambities van de sector verwoordt, maar deze

niet altijd in een concrete uitwerking omzet, bijvoorbeeld voor de digitalisering van de depotwerking.

Voorts heeft de nota aandacht voor de sectorspecifieke invulling en eigenheid van de deelsectoren, binnen het gemeenschappelijke kader van het cultureel erfgoed. Wel heeft de SARC de indruk dat de nadruk nogal op de collectiebeherende instellingen komt te liggen.

De sectorraad kan ook de aankondiging van een financiële versterking waarderen. De inhaalbeweging wordt voortgezet. Tegelijk vraagt Sigrid Bosmans om het evenwicht met de nieuwe initiatieven te bewaken.

1.3. De drie hoofddoelstellingen

Vervolgens overloopt de spreker de drie hoofddoelstellingen van de visienota, te beginnen met 'de dynamiek, eigenheid en uitstraling van het cultureelerfgoedveld en zijn werking waarborgen en stimuleren'. Voor de inzet op topstukken stelt de minister-president een actief beleid voor. Dat moet dan zeker in overleg en dialoog met de sector gebeuren, vindt Sigrid Bosmans. Topstukken zijn per slot van rekening maar een deel van het veld. Ze komen in de visienota erg vaak aan bod, al heeft die ook wel aandacht voor het vrijwilligerswerk en het vakmanschap. Maar ook tussen die polen ligt nog een breed erfgoedveld dat de nodige aandacht verdient.

'Digitale transformatie aanmoedigen en versterken' is de tweede hoofddoelstelling. De spreker vraagt de balans tussen de inzet op de sectorbrede digitalisering en de ambities voor het Museum van Vlaanderen te bewaren. De hele sector meekrijgen in de digitale innovatie is een complex en gelaagd verhaal.

Ook de derde hoofddoelstelling 'de huidige en toekomstige generatie warm maken' kan de SARC alleen maar toejuichen. Hij vraagt om daarbij in te zetten op een inclusieve en meerstemmige aanpak van de sector, om zo de hele samenleving erbij te betrekken.

1.4. De acht prioriteiten

Van alle acht in de visienota opgesomde prioriteiten zal Sigrid Bosmans vandaag telkens één aspect belichten.

De eerste prioriteit is de kennisverdieping betreffende het culturele erfgoed en de werking van die sector. Er is een grote nood aan vergelijkbare datasets, vanuit een meer gestroomlijnde monitoring, vindt Sigrid Bosmans, die daarnaast ook extra beleidsrelevant onderzoek een noodzaak vindt. De visienota somt een aantal partners op met het oog op de monitoring, zoals het Departement CJM, FARO en het Kenniscentrum Cultuur- en Mediaparticipatie. Ook anderen, bijvoorbeeld Toerisme Vlaanderen, verzorgen dergelijke monitoring, constateert de spreker. Ze vindt het nodig die informatieverzameling onderling meer af te stemmen en het doel ervan duidelijk aan de sector te communiceren. De sector is vragende partij en wil zelf gaan benchmarken. De sector moet ook inspraak krijgen in de onderwerpen en de agendasetting van het beleidsrelevante onderzoek.

De tweede prioriteit behelst een rijk en divers cultureel-erfgoedlandschap. Er komt een financiële versterking als antwoord op de lang bepleite inhaalbeweging, waarmee iedereen blij is. Sigrid Bosmans wijst op het belang van garanties voor de kleinere spelers. De projectsubsidies voor de regionale initiatieven komen daaraan tegemoet. De spreker vraagt om zich wel te hoeden voor het mattheuseffect. De toegankelijkheid verhogen voor een groter aantal spelers veronderstelt ook een toename van het financiële draagvlak.

Ten derde is er de prioriteit om de erfgoedzorg centraal te stellen. De SARC vindt daarbij alle vormen van onderzoek relevant en pleit om ze aan te moedigen. De mensen moeten ook wegwijs worden gemaakt in de financieringskanalen opdat ze zelf stimuli kunnen ontwikkelen. De regierol voor het depotbeleid is al erg lang aangekondigd. Het wordt nu hoog tijd voor effectief beleid, waarbij iedereen zijn rol moet kennen. Hoe zal de netwerkvisie dan concreet worden ontwikkeld, vraagt de spreker zich af.

De vierde prioriteit is 'de digitale transformatie aanmoedigen en versterken'. De spreker vraagt duidelijkheid over de concrete plannen in 2021. Het Museum van Vlaanderen kan een platform zijn voor een centraal en betaalbaar beheer en dito presentatie. Sigrid Bosmans stelt daarbij de vraag wie precies wanneer aan zet is, in welke rol. Ze pleit voor een geïntegreerde aanpak, met aandacht voor impact en omkadering op elk niveau. Deze prioriteit heeft een brede spanwijdte, van metadatering tot publieksvriendelijke tools.

'Iedereen erfgoed – erfgoed voor iedereen', luidt de vijfde prioriteit uit de visienota. In die context is meerstemmigheid niet alleen voor de collectiebeherende, maar ook voor de dienstverlenende organisaties en het immateriële culturele erfgoed van groot belang. De visienota vermeldt die wel, maar gaat in de concrete uitwerking in hoofdzaak op het collectiebeheer in. Sigrid Bosmans pleit om niet alleen een visie te ontwikkelen op de omgang met meerstemmigheid, maar ook voor een kader voor een inclusieve en meerstemmige aanpak in de praktijk.

In verband met de zesde prioriteit betreffende de zakelijke werking vraagt de SARC om coaching te organiseren over de aanvullende financiering. Die coaching zou rekening moeten houden met de diversiteit aan zakelijke modellen in de sector. De visienota stelt ook hier en daar de vraag waarom werkingssubsidies nodig zijn. Sigrid Bosmans antwoordt dat ze nodig zijn voor de structurele erfgoedwerking. De hele sector zal ongetwijfeld vragende partij zijn om aanvullende financiering te zoeken, maar met al haar complexe organisatiemodellen blijft er wel nood aan goede voorbeelden van hoe hij ermee aan de slag kan.

Internationale cultureelerfgoedwerking stimuleren is de zevende prioriteit. De SARC erkent ter zake het potentieel, vanuit een structurele dialoog met de sector. Hij vraagt een evenwicht tussen doel en middel in stand te houden. Het doel is dan de erfgoedwerking versterken, en niet noodzakelijk het internationale aspect op zich. Op zich is een internationale werking een bijzonder goede zaak, maar voor bepaalde organisaties zou het een loodzware opdracht inhouden, waarvoor ze dan hun werking in twee zouden moeten splitsen.

De achtste beleidsprioriteit behelst ten slotte de afstemming met het brede cultuurbeleid en met andere beleidsdomeinen en bestuursniveaus. Ook het cultureelerfgoedveld ziet hierin een hoge prioriteit. De hele maatschappelijke betrokkenheid van de sector zit erin vervat. De samenwerking met het brede cultuurbeleid wordt ondersteund, maar vraagt een concretisering van het hoe en het waar, bijvoorbeeld als kunstenaars aan de slag kunnen bij cultureel erfgoed. Over de concrete uitwerking zullen nog andere sprekers ideeën komen aanreiken.

Inspelen op het wetenschappelijke onderzoek is een voorbeeld van samenwerking met een ander beleidsdomein. In die context vermeldt Sigrid Bosmans het Wildiersfonds en poneert ze de vraag waar die twee werelden elkaar zullen vinden.

De derde samenwerkingsvorm is die met de andere bestuursniveaus, zoals het lokale en het Europese beleid. In de samenwerking met het lokale beleid moeten de rollen in het depotbeleid duidelijker worden afgelijnd en op de mogelijkheden van de betrokkenen worden afgestemd. Voor samenwerking met het Europese niveau zijn zeer velen gewonnen. Er is al een idee met betrekking tot de matching funds. De erfgoed-

sector heeft echter nood aan ondersteuning om proactief op Europese projecten in te spelen.

1.5. Besluit

Sigrid Bosmans besluit met haar waardering uit te drukken voor het hart voor erfgoed dat minister-president Jambon heeft getoond. Er is nu dus nood aan een goede balans tussen de basiswerking en de crosssectorale erfgoedwerking. De spreker waarschuwt ten slotte voor overinstrumentalisering. Het uitgangspunt moet de erfgoedwerking in haar brede betekenis zijn. De SARC reikt de minister-president de hand om samen de zaken concreet uit te werken. Over werven als de depotwerking, de digitalisering, de internationalisering en de indemniteitsregeling wil de raad hem bijstaan met advies.

De eerstvolgende stap zal de optimalisering van het Cultureelerfgoeddecreet zijn. De SARC verwacht dat hij midden mei de adviesvraag daarover zal ontvangen.

2. Overleg Cultureel Erfgoed

2.1. Positieve vaststellingen

Peter Carpreau, Overleg Cultureel Erfgoed, start met de vaststelling dat OCE heel veel positiefs heeft teruggevonden in de voorliggende visienota, die net als de aangekondigde decreetsaanpassing voor de – decretale – rust zal zorgen waarom verschillende regionen uit de sector hebben verzocht. Weliswaar bevat de nota nog een zekere vaagheid en zal veel van de financiering afhangen, maar ze biedt toch voldoende inzichten.

Heel positief vindt OCE dat de nota de langetermijnvisie aanreikt waaraan de sector absoluut nood heeft.

De nota heeft het participatieve traject dat eraan is voorafgegaan tot grote blijheid van OCE ook gehonoreerd.

Al even fantastisch vindt het overlegorgaan de financiële versterking van het erfgoedveld.

De erkenning van het fijnmazige karakter en de diversiteit van de sector en al zijn basisactoren valt eveneens zeer in de smaak bij OCE.

2.2. Financiering

Naast positieve vaststellingen formuleert OCE ook bedenkingen. De eerste betreft de financiering. De heel ambitieuze visie uit de nota maakt extra middelen nodig, waarvan de sector stellig hoopt dat ze dan ook bewaarheid zullen worden. Peter Carpreau pleit om die middelen dan toe te wijzen op basis van huidige noden en niet op basis van een historisch gegroeide situatie.

Met betrekking tot de financiering maakt OCE gewag van drie bewegingen:

- verdiepen, aangezien de historische inhaalbeweging nog niet afgerond is;
- verbreden, waarbij tegenover de verruiming van de sector ook meer middelen moeten staan en deze niet mag inhouden dat het huidige budget over meer initiatieven wordt verdeeld;
- bestendigen.

Wat dit laatste punt betreft, zijn bijvoorbeeld relanceplannen engagementen voor de lange termijn, waarmee dan ook in de volgende legislaturen rekening moet worden gehouden.

2.3. Criteria en procedures

Peter Carpreau herhaalt de grote waardering voor het voorafgaande participatietraject. Nu kijkt de sector uit naar een soortgelijke aanpak van het vervolg. Vanzelfsprekend steunt de sector de vereenvoudiging van de procedures.

Tevreden is OCE ook met de erkenning van de samenwerking en netwerking, al roept de spreker op om die dan niet louter op te vatten als efficiëntiewinst maar ook als kwaliteitsverbetering.

Het overleg wil wijzen op de nood aan het bewaken van de kwaliteitscriteria en professionalisering van de sector. Een voorbeeld is de open benadering van de cultureelerfgoedwerking. Erfgoed omvat erg veel en bestaat uit verscheidene types, naast nogal wat erfgoed dat al helemaal niet in een vakje past.

Door het verwijderen van de grendels zullen heel wat meer organisaties voor subsidie in aanmerking komen. Dan zullen de kleinere, nog niet gesubsidieerde organisaties ook begeleiding nodig hebben. Nog in het kader van de verbreding wil de minister-president het regionale en bovenlokale niveau meer zuurstof geven. Peter Carpreau vindt het positief dat kleine organisaties kansen krijgen om te groeien en vraagt dat ook immaterieel erfgoed daarin een plaats krijgt.

De beleidsnota vermeldt een toetsing aan de beleidsprioriteiten bij de beoordeling, maar volgens OCE gaat daarin wel erg veel aandacht naar de collectiewerking. De spreker benadrukt dat de erfgoedsector ook voor alle andere actoren van het cultureelerfgoedveld van groot belang is.

2.4. Depots

Voor Peter Carpreau hoeft het geen betoog dat er nog steeds een ernstig tekort is aan depotcapaciteit, en niet alleen voor museale collectiebeheerders. Het gaat niet alleen om materiaal, maar ook om datadepots. Zouden FoCI-middelen ook mogen worden aangewend voor de constructie van depots, vraagt de spreker zich af.

Voorts pleit hij voor een duidelijke rolverdeling tussen de verantwoordelijke overheden. Een gedeelde – in plaats van een verdeelde – verantwoordelijkheid kan de depotbeheerders alleen maar ten goede komen.

2.5. Digitalisering

OCE vindt de uitgebreide aandacht voor digitalisering heel terecht. Het is een goede keuze van de minister-president om Vlaanderen daarin de regierol toe te kennen. Digitalisering is een complexe materie. Uiteraard moet het gebruikersperspectief centraal staan, maar de gebruikers zijn erg verscheiden, waardoor er verschillende snelheden van digitalisering nodig zullen zijn.

Op dit moment is er een terechte inhaalbeweging aan de gang in de collectieregistratie. Digitalisering behelst echter meer dan dat. De spreker wijst op het belang van organisatiebrede digitalisering, met digitale expertise binnen de organisaties zelf als belangrijk werkpunt.

De voornemens op het vlak van de dataverzameling zijn positief, maar ook de sector zou er graag de vruchten van plukken. Peter Carpreau vraagt dan ook om de resultaten van benchmarks en dergelijke met de sector te delen.

De noden aan digitalisering reiken verder dan het digitale Museum van Vlaanderen. Een dergelijk museum moet goed gefundeerd zijn, en voorzien van een degelijke backoffice. Bovendien is 'Museum van Vlaanderen' mogelijk een wat te beperkende

beschrijving van het Vlaamse culturele erfgoed, aangezien niet alle essentiële erfgoed museaal van aard is. Als voorbeeld vermeldt Peter Carpreau het gedrukte erfgoed.

2.6. Eigen instellingen van de Vlaamse overheid en Vlaamse erfgoedinstellingen

Dat de eigen instellingen van de Vlaamse overheid hun eigen administratieve context zullen krijgen, juicht de sector zonder meer toe. Wel wil hij ze graag deel zien blijven uitmaken van het sectorale weefsel en overlegmoment, en conform zien blijven met alle deontologische regels. Deze instellingen hebben de potentie om als beleidsinstrument te blijven dienstdoen, heeft de minister-president terecht in zijn visienota geschreven. Een professionele benadering zou behelzen dat ze de internationale werking van alle actoren in het veld helpen ondersteunen.

Met betrekking tot de erfgoedinstellingen pleit Peter Carpreau voor een transparante procedure en toegangsvoorwaarden voor wie zich daarvoor kandidaat kan stellen. Op dit ogenblik denkt de regering vooral aan musea, maar OCE wil erop wijzen dat ook andere Vlaamse cultureelerfgoedinstellingen op een internationaal niveau opereren en in aanmerking zouden moeten komen.

2.7. Planlastvermindering

Tegen planlastvermindering zal wel niemand een bezwaar hebben. OCE staat ook achter de voorgenomen versterking van de zakelijke werking, voor zover die dan weer geen planlastvermeerdering zou meebrengen. Ook de dataverzameling mag geen planlastvermeerdering veroorzaken.

OCE pleit om de planlastvermindering niet te beperken tot het strikte subsidiekader, maar ook door te voeren in het flankerende beleid. Een voorbeeld is de adviesvraag over restauraties bij de Topstukkenraad.

De planlastvermindering moet voorts voor iedereen gunstige gevolgen hebben: de overheid, het veld en alle betrokken stakeholders.

Tegen cultureel ondernemerschap heeft de sector helemaal geen bezwaar, voor zover het maar geen beperkende voorwaarde zou worden voor subsidiëring. Niet alle organisaties beschikken ter zake over even grote mogelijkheden. Ook daar moet het beleid rekening houden met de diversiteit en complexiteit van het fijnmazige veld.

2.8. De belangenbehartiger

De belangenbehartiger OCE staat in de visienota vermeld. Peter Carpreau wijst erop dat de cultureelerfgoedsector relatief klein is wat subsidieomvang betreft. Alle medewerkers van OCE doen dat op vrijwillige basis. Met het oog op de evolutie naar een professionele sector vraagt OCE om na te denken of het zelf ook niet de kans moet krijgen om te professionaliseren.

2.9. Aandachtspunten voor de deelsectoren

Er blijven nogal wat aandachtspunten voor de deelsectoren, die de spreker in het tijdsbestek van zijn presentatie niet allemaal kan belichten. Hij selecteert er enkele.

Musea verrichten erg veel onderzoek in het kader van de collectieregistratie, de tentoonstellingen en dergelijke, en faciliteren daarnaast onderzoek voor derden. Een betere wisselwerking tussen de academische wereld en de musea zou een stimulans zijn. Hier ligt nog een groot wingewest onontgonnen.

Het immateriële erfgoed voegt een dimensie toe die de hele erfgoedsector onderbouwt, en is moeilijk in een specifiek kader te vatten. Jorijn Neyrinck zal hier nog nader op ingaan.

OCE is tevreden dat de landelijke archieven hun achterstanden zullen kunnen wegwerken op basis van hun beheersovereenkomsten. Deze archieven vragen om de digitale maturiteit binnen hun organisaties te versterken. Een en ander zal ervan afhangen of de kloof tussen de ambities en de realiteit wordt gedicht. Bepaalde landelijke archieven hangen voor hun financiering van één landelijke speler af, en zijn daardoor kwetsbaar. Voor al deze aspecten vraagt de spreker aandacht, net als voor het belang van Archiefpunt in de ondersteuning van kleinere, niet-professionele archieforganisaties.

De landelijke dienstverlenende rollen hebben nood aan een veldanalyse met betrekking tot de historische onevenwichten. Ook in de definiëring van die rollen vraagt Peter Carpreau dat het beleid zich voor een mattheuseffect hoedt. Daarvoor is het belangrijk dat het niet uitgaat van de huidige financiële pot, maar dat het de pot laat groeien.

De regionale dienstverlenende rollen zijn tevreden met de aandacht voor het brede en diverse erfgoedveld in de visienota. Ook zij vragen om niet uit de boot van de digitale transformatie te vallen.

Ook de Vlaamse erfgoedbibliotheken bekleden met betrekking tot onder andere de digitalisering een belangrijke positie, en vragen aandacht voor hun specifieke noden en vereisten bij de digitale ontsluiting van hun erfgoed. Een centraal collectie-registratiesysteem zou alle erfgoed moeten omvatten. Daarvoor zouden de erfgoedbibliotheken graag hun expertise ter beschikking stellen. Een centrale oplossing is echter evident en kan best niet als verplichting worden opgelegd.

3. FARO

Olga Van Oost, algemeen directeur van FARO, geeft eerst mee dat FARO als steunpunt voor cultureel erfgoed tussen de overheid en de sector staat. Het steunpunt ondersteunt de sector met advies, opleidingen, praktijkondersteuning, ontwikkeling en onderzoek enzovoort. Als sectoraal steunpunt werkt FARO nauw samen met het beleid, en in het bijzonder met het Departement CJM, zoals in de ontwikkeling van de visienota. Voor meer informatie verwijst de spreker naar <https://faro.be/faro-vlaams-steunpunt-voor-cultureel-erfgoed> en het introductiefilmpje aldaar.

3.1. Consultatietraject

Olga Van Oost noemt het consultatietraject dat aan de visienota is voorafgegaan, zonder meer geslaagd. Ze maakt gewag van een sterke dialoog tussen departement, kabinet en sector. FARO heeft een faciliterende rol waargenomen in onder andere het overleg tussen de deelsectoren. Het heeft in opdracht van het departement bijkomend onderzoek verricht. De visienota reflecteert dan ook duidelijk de noden die de sector heeft aangeduid. Uiteraard heeft de minister-president er daarnaast ook zijn eigen accenten in neergeschreven.

3.2. Ecosysteem

Het succes van het overleg is geen toeval, maar een gevolg van een goed geconstrueerd ecosysteem. Alle verschillende actoren kunnen er hun rol spelen: collectiebeheerders, immaterieel-erfgoedspelers, maar ook dienstverleners en het steunpunt zelf. In die zin is de visienota het resultaat van jarenlange voorbereiding en dialoog. Olga Van Oost wijst op de kruisbestuiving tussen de al opgesomde

actoren onderling en van hen met de erfgoedgemeenschappen. De permanente koppeling met de samenleving is de kern van het FARO-verhaal.

Van de dienstverleners op het regionale niveau zijn vooral de erfgoedcellen bekend. Hun rol mag niet worden onderschat. Ze zorgen lokaal voor zuurstof, bestuiving en samenwerking met collectiebeheerders en samenlevingsactoren.

Ook de landelijke dienstverleners hebben een cruciale rol in het ecosysteem. Het gaat om organisaties met thematische expertise, bijvoorbeeld agrarisch, religieus, digitaal, muziek-, podiumkunsten- of industrieel erfgoed. Andere voorbeelden zijn de erfgoedbibliotheken, de ambachten, het vakmanschap, de kunstarchieven, Archiefpunt, Architectuurarchief en uiteraard ook de erfgoedvrijwilligers. Al deze mensen en organisaties maken het verschil. Hun complexe interactie en kruisbestuiving zijn van groot belang voor de visienota.

3.3. Ambities en verwachtingen

Olga Van Oost noemt de visienota rijk. De nota staat bol van ambities en verwachtingen, waarvan zowel de sector als het beleid blijk geven. Extra uitdagingen zijn dan de digitale transformatie, het virtuele Museum van Vlaanderen en de verdere uitrol van het topstukkenbeleid. Tegenover die hoge ambities garandeert de minister-president een financiële inhaalbeweging voor de cultureelerfgoedsector. FARO moedigt die intentie aan, maar plaatst er ook een vraagteken bij.

3.4. Context van COVID-19

De huidige context is er immers nog steeds een van coronacrisis. Hopelijk loopt die stilaan op haar einde, maar de gevolgen zullen nog jaren zichtbaar blijven, verwacht Olga Van Oost. De visienota vermeldt dit wel, maar gaat er niet echt op in. De cruciale vraag zal echter zijn welke gevolgen de crisis zal hebben op de realisatie van de ambities en verwachtingen. Tot op vandaag is de impact van de crisis ook voor de cultureelerfgoedsector enorm. Musea hebben de deuren moeten sluiten, met niet alleen grote economische gevolgen maar ook een impact op alle werk achter de schermen. Ook alle participatieve werk met publiek, vrijwilligers en erfgoedgemeenschappen heeft er ernstig onder te lijden gehad. Net aan die erfgoedgemeenschappen heeft de sector te danken dat hij staat waar hij staat. Dat ze nu zijn stilgevallen, zal een impact hebben op de lange termijn, specifiek op de participatie.

3.5. De meerstemmigheid van het culturele erfgoed

Olga Van Oost zoomt in op hoofdstuk 5 van de visienota, met zijn focus op de meerstemmigheid. De dynamiek voor de hele sector komt voort uit de betekenis van het culturele erfgoed voor de brede samenleving, met de erfgoedgemeenschappen en de bevolking in het algemeen. Cultureel erfgoed geeft betekenis aan individuele mensen en groepen. Het bepaalt gevoelens van identiteit, en zet mensen aan tot verwondering of om dingen in vraag stellen. Het verbindt mensen, maar creëert ook conflicten in de samenleving. Met dat laatste aspect is de Vlaamse – maar ook de internationale – erfgoedsector erg in de weer. Wat met het erfgoed uit de koloniale tijd? Wat met beladen erfgoed? Hoe gaan we daar vandaag mee om? Wat met jarenlange tradities die vandaag op ethische grenzen lijken te botsen? Wie herinneren we ons nog, en wie zijn we vergeten? Dat soort belangrijke vragen houdt de erfgoedsector vandaag bezig.

Ook daarover gaat meerstemmigheid. Het gaat om verschillende stemmen aan bod laten komen, en om discussiëren met burgers en erfgoedgemeenschappen over de betekenis van het culturele erfgoed. Naast discussiëren en reflecteren is het collectiebeherende organisaties en dienstverleners ook te doen om onderzoek, en om

de vergaring van feiten om argumenten te onderbouwen. Het gaat dan niet zozeer om een meningencultuur op zich, maar om ruimte voor debat, gestoeld op argumenten.

In hetzelfde hoofdstuk wijdt de minister-president tot grote tevredenheid van FARO grote aandacht aan de kinderen en jongeren. De sector ziet hen al langer als doelgroep. Olga Van Oost gaat ervan uit dat het dan niet alleen over kennisoverdracht hoort te gaan, maar ook over de ontwikkeling van onder meer hun competenties. De kinderen en jongeren moeten worden aangezet om over het erfgoed na te denken, opdat ze oog zouden hebben voor meerdere perspectieven daarop. Erfgoedwijsheid is nu al een heel belangrijk begrip in de sector en is nog aan het groeien. Die wijsheid veronderstelt niet alleen kennis maar ook kritische competenties. Vandaar dat FARO ook de band tussen het erfgoed en het onderwijs de komende jaren sterk in de kijker wil zetten.

De toelichting die Olga Van Oost vandaag brengt, is gestoeld op de ervaringen van het steunpunt in samenwerking met de mensen in de sector. Zo houdt FARO de vinger aan de pols. In opdracht van het departement heeft het ook onderzoek verricht, en daarbij geconstateerd wat er internationaal gebeurt. Ook in het buitenland blijkt naast de erfgoedzorg de vraag centraal te staan wat erfgoed betekent op het vlak van diversiteit, inclusieve samenleving en meerstemmigheid. De erfgoedpraktijk betreft niet alleen het verzamelen en goed verzorgen van erfgoed, maar moet ook ethisch verantwoord zijn. Ook de connectie met het welzijn is daarin een element. Dat geldt ook voor de 'sense of belonging', de rol die erfgoed kan spelen met betrekking tot de identiteit.

Olga Van Oost roept de commissie op om de visienota ook vanuit die invalshoek te lezen. Ze vraagt dat de lezers zouden vertrekken vanuit de burgers, met de kinderen en jongeren als burgers van de toekomst. Om het erfgoed ook in de toekomst relevant te laten zijn, zal het werk vanuit hen moeten vertrekken. De Faroconventie van 2005 was op dat vlak al bijzonder relevant.

3.6. Steunpunt FARO

Tot slot vraagt de spreker ook aandacht voor het steunpunt zelf, dat vaak wordt vermeld in de visienota. Gezien zijn belangrijke intermediaire rol vindt Olga Van Oost dat ook logisch. Het steunpunt helpt, naast zijn andere kerntaken, het beleid uitvoeren en ondersteunt de sector. Het takenpakket is uitgebreid, en het aantal doelgroepen groot. De visienota beschrijft die als 'alle types actoren'. Dat zijn er ontzettend veel.

De jongste jaren heeft FARO verder ingezet op de bovenlokale cultureelerfgoedwerking, aangezien het provinciale niveau weggevallen is.

De onderzoeksopdrachten worden steeds prominenter en komen zowel van de sector als van het beleid. Het afsprakenkader beleidsrelevant onderzoek is net afgesloten en behoeft nu verdere ontwikkeling. Volgens het principe van de rolling monitoring komen er steeds nieuwe onderzoeksopdrachten.

In 2020, en ook vandaag nog, heeft het steunpunt hard meegewerkt aan de ondersteuning van de sector en het beleid bij de coronacrisis. Hoewel niemand het aanvankelijk had gevraagd bij de plotse uitbraak van de crisis, nam FARO zelf het voortouw om de sector te ondersteunen als vraagbaak bij de organisatie van onlinesessies. Het heeft in nauwe samenwerking met de musea hun sectorgidsen geschreven en meegeholpen bij hun heropening.

De visienota vermeldt dat de minister-president FARO wil betrekken bij de digitale transformatie en bij de internationale werking.

Dit alles bewijst hoe relevant een steunpunt is, besluit Olga Van Oost. Maar het steunpunt stuit ook op de limieten van het haalbare en moet soms keuzes maken. Dat doet het door afstemming met andere dienstverleners en de sector te zoeken. Het blijft echter een uitdaging. Intussen valt FARO buiten de financiële inhaalbeweging voor de cultureelerfgoedsector, die het overigens ten volle steunt. FARO is de huidige regeerperiode begonnen met een besparing van 8 procent, en heeft ook in de vorige beleidsperiodes zware besparingen moeten verwerken. Daarover wil FARO graag de dialoog aangaan, aangezien het zich graag ten volle wil inzetten voor alle ambities en verwachtingen. Olga Van Oost hoopt alvast dat FARO in eerste instantie bespaard zal blijven van nog meer besparingen.

4. Werkplaats Immaterieel Erfgoed

Jorijn Neyrinck, coördinator van WIE, gaat ervan uit dat de commissieleden al uit de vorige presentaties hebben kunnen afleiden hoezeer de neuzen in de cultureelerfgoedsector in dezelfde richting staan en dat de sector als één ecosysteem functioneert. Dat blijkt ook uit de titel van haar eigen presentatie: samenwerken rond immaterieel erfgoed in Vlaanderen.

4.1. Situering van het immateriële erfgoed

Het immateriële erfgoed is in het Cultureelerfgoeddecreet een nieuwe telg. De voorliggende visienota is de eerste sinds de structurele decretale inbedding van deze erfgoedwerking.

De vorige erfgoedronde heeft geleid tot enige onrust in de erfgoedgemoederen, gezien de spanning tussen hoge noden en schaarse middelen. Voor het immateriële-erfgoedveld, dat nog in volle ontwikkeling is, geldt dat net zozeer.

Het Vlaamse beleid met betrekking tot het immateriële erfgoed ging in 2006 van start met de ratificatie van de UNESCO-conventie Immaterieel Erfgoed van 2003. Het beleid ontwikkelde zich vooral buiten het Cultureelerfgoeddecreet om. Instrumenten zijn:

- in 2008, de inventaris Vlaanderen voor immaterieel erfgoed;
- in 2010, de beleidsvisie immaterieel erfgoed;
- in 2012, de website immaterieelerfgoed.be en de bijhorende netwerking;
- in 2017, de integratie van dit soort erfgoed in het Cultureelerfgoeddecreet;
- in 2018, de meester-leerlingbeurzen, het register inspirerende praktijken en andere nieuwe initiatieven.

Het beleid is in volle ontwikkeling, besluit Jorijn Neyrinck. Het beperkt zich zeker niet tot WIE alleen, maar is gespreid over de hele sector. Alle organisaties kunnen ermee aan de slag. De visienota Cultureel Erfgoed van 2016 (*Parl.St.* VI.Parl. 2016-17, nr. 64/1) en het decreet van 2017 hebben het ook op die manier opgevat.

In het veld is daardoor een grote dynamiek ontstaan voor immaterieel erfgoed. Onder andere dienstverlenende organisaties en erfgoedcellen zijn er snel mee aan de slag gegaan. Hun aandacht ging naar erfgoedgemeenschappen, vaklui, tradities, processies, reuzenstoeten en nog veel meer, met de uitbouw van een erfgoedreflex rond het levende erfgoed.

De overheid heeft het initiatief genomen om daarin een verknoping en vernetwerking te helpen verwezenlijken. De vermelde website immaterieelerfgoed.be is daarin de spil. Vanuit een heel brede en diverse participatie in de samenleving wordt het immateriële erfgoed geregistreerd, in beeld gebracht en tentoongesteld. Daarnaast gaat ook de sector zelf er ten volle mee aan de slag. Hij begeleidt, maar put er ook inspiratie uit, bijvoorbeeld over methodes om het immateriële erfgoed te onderzoeken en te documenteren.

Dit centrale platform is vanaf het begin van actieve moderatie voorzien. Die heeft WIE voor haar rekening genomen.

De decretale introductie van een organisatie voor immaterieel erfgoed in 2019 betekende een grote sprong voorwaarts. Vandaag staan 206 extra praktijken in beeld, naast de 64 praktijken op de inventaris van de officieel door de Vlaamse overheid erkende praktijken.

Door de snelle start van Vlaanderen met zijn werking voor immaterieel erfgoed en dankzij het sterke netwerkmodel sedert 2010 speelt ons land een internationale voortrekkersrol, zowel in de UNESCO- als in de Europese netwerken. Het Vlaamse veld was een pionier en speelde internationaal de rol van trekker. Vandaar dat Vlamingen vaak worden uitgenodigd als expert in internationale kennisplatforms. WIE was ook internationaal de trekker voor het project Immaterieel Erfgoed en Musea. Naast Creative Europe was de Vlaamse overheid een belangrijke cofinancier van dit programma. Europa kijkt naar Vlaanderen als het inspiratie wil opdoen over het snijvlak tussen musea en immaterieel erfgoed.

Met de functies uit het Cultureelerfgoeddecreet van 2017 is de zorg voor het immateriële erfgoed mogelijk geworden voor elk type organisatie in de sector: musea, archieven, erfgoedbibliotheken, erfgoedcellen, dienstverleners, FARO en WIE. Het decreet heeft een specifieke organisatie voor immaterieel erfgoed de monitoring en coördinatie toevertrouwd van alle verschillende insteken, voor de samenleving en de erfgoedsector.

4.2. Langetermijnvisie en eigenheid

Wat de visienota betreft, vermeldt Jorijn Neyrinck dat ook daarover de neuzen in dezelfde richting staan. WIE staat achter de al vermelde positieve vaststellingen. Belangenbehartiger OCE heeft de vragen van de verschillende sectorgeledingen gebundeld, waaronder ook die betreffende het immateriële erfgoed. De spreker wil vandaag de specifieke aandachtspunten naar voren brengen met betrekking tot de landschapszorg voor het immateriële erfgoed en zijn integratie in de sector.

Het eerste aandachtspunt is een pleidooi voor de rest van de sector. Vooraan in de visienota staat een langetermijnvisie voor het culturele erfgoed in het algemeen. Los van de collecties en van wat UNESCO als immaterieel cultureel erfgoed beschouwt in zijn definitie van 2003, zijn er echter nog heel wat types erfgoed. Het gaat om niet-materieel erfgoed met een belang voor de brede sector, maar dat tussen de plooiën van de definities valt. Zoals de visienota erkent ook WIE het belang van reflectie over welk erfgoed toekomstgericht is. Het zal in de volgende ronde een heel open benadering van cultureelerfgoedwerking aan de dag leggen. De hele sector snakt daarnaar.

Te vermijden is een kloof tussen roerend en immaterieel erfgoed, waartussen dan van alles zou verdwijnen wegens geen plaats in die polarisatie. De sector heeft absoluut nood aan kaders, waarvoor het kader voor immaterieel erfgoed er zeker één is. Maar voor geheugencultuur, biografie en mondelinge geschiedenis – zoals het museum van de Red Star Line rond levensverhalen brengt – zijn er vooralsnog geen duidelijke kaders. Buiten vakjes vallen werkt niet productief. Daarom pleit WIE voor een open en inclusieve benadering in de beoordeling van erfgoed rondes en projecten. De werkplaats ontwaart een nood aan verdere omkadering van de hele waaier aan voor de hedendaagse werking en sector waardevolle erfgoedtypes, en hoopt die passende omkadering samen met het steunpunt en de academische sector te onderzoeken. Tegelijk pleit ze om die noodzakelijke kaders niet als vakjes en schotten te laten functioneren.

4.3. Rijk en divers erfgoedlandschap, erfgoedzorg centraal

Immaterieel cultureel erfgoed is zoals gezegd een jong veld. Als eerste beweging is daarin verbreding nodig. Die behelst in dit geval het begeleiden van de erfgoedsector op maat van de noden. Musea, archieven en erfgoedbibliotheken zijn aan het onderzoeken hoe ze immaterieel erfgoed in hun werking kunnen integreren. WIE heeft op basis van de structurele decretale subsidies amper 4,5 vte in dienst. Haar opdracht is evenwel erg ruim, en gaat van het begeleiden van de samenleving, over onderzoek en internationale werking, naar samenwerking met de sector om op basis van de noden een werking op maat rond immaterieel erfgoed te ontwikkelen. Met haar huidige mankracht doet WIE wat kan maar is ze niet voldoende bewapend voor dat zeer uitvoerige takenpakket. Ze moet in staat worden gesteld om met de sector zelf op stap te gaan om de erfgoedzorg voor immaterieel erfgoed verder te verkennen.

De tweede beweging is dan verdiepen. De decretaal bepaalde functies zijn nog niet erg ontwikkeld wat immaterieel erfgoed betreft. Ze geven bijvoorbeeld geen antwoord op de vraag wat van belang is bij de documentatieverzameling rond deze vorm van erfgoed. Nochtans komen daar tal van ethische kwesties bij kijken, en zijn de methodes verschillend van andere vormen van erfgoed. De verdieping is absoluut aan de orde, besluit Jorijn Neyrinck, die er dan ook de nodige tijd en ruimte voor vraagt. De noden zijn groot en maken een degelijke omkadering dringend opdat de erfgoedorganisaties de volgende stappen kunnen zetten, wat met de historische evolutie van de financiering vooralsnog onmogelijk is gebleven.

4.4. Immaterieel-erfgoedtoets

Jorijn Neyrinck roept onder de noemer 'immaterieel-erfgoedtoets' warm op om bij de grote toekomstige projecten op het vlak van monitoring, beleidsrelevant onderzoek, digitale transformatie en afstemming met andere beleidsdomeinen en overheden – cultuureducatie, onderwijs, toerisme en onroerend erfgoed – telkens af te toetsen of het immateriële erfgoed daarin een plaats krijgt. Heel vaak gaat het om levend erfgoed, dat bij de mensen zelf aanwezig is. Daarmee gelden er heel andere noden en een heel andere logica dan bij het traditionele erfgoeddenken op basis van objecten.

Jorijn Neyrinck vraagt dat haar deelsector vanaf het begin mee aan de tafel kan zitten bij de denkoefeningen, met het oog op de geïntegreerde erfgoedbenadering die het decreet oplegt. Als voorbeelden geeft ze de beroepscompetentieprofielen voor erfgoedregistrator en het nieuwe dataproject voor de Oslostandaarden. WIE zit daarvoor weliswaar mee aan tafel maar heeft er met haar huidige personeelskader eigenlijk geen tijd voor, hoe belangrijk ze dat ook vindt. Er zijn bovendien tal van dergelijke beleidstrajecten. In de ontwikkeling van digitale kaders voor de collectiekaders van musea kan telkens maar het best meteen de verbinding met het immateriële erfgoed worden gelegd. Zo niet moet die oefening achteraf weer worden overgedaan.

Wat de monitoring en het beleidsrelevante onderzoek betreft, komt daar nog de zesjaarlijkse rapporteringsplicht van Vlaanderen aan UNESCO bovenop. WIE is dit jaar die rapportage samen met het Departement CJM grondig aan het voorbereiden. Er ligt nu een groot internationaal kader klaar, waarin de grote hoeveelheid monitoring en beleidsrelevant onderzoek die nog op de plank ligt, perfect kan worden ingebed. Daardoor zou volgende keer meteen voldoende informatie beschikbaar zijn.

4.5. Optimalisering van het Cultureelerfgoeddecreet

Net als de rest van de sector heeft aangegeven, kijkt ook WIE met een heel warme blik in de richting van de opening van het fameuze artikel 48, en zeker naar de mogelijkheden om regionale en bovenlokale projecten in te dienen. Wel staan de subsidiariteit tussen de beleidsniveaus en de geografische benadering erg centraal. Het decreet blijft vrij smal en is op professionele actoren gericht. Wat zich in de samenleving afspeelt, hebben de dienstverleners de voorbije jaren opgevangen, samen met WIE. Ook de erfgoedcellen nemen een belangrijke rol op. Voor de actoren van het immateriële erfgoed zelf heeft het decreet echter geen enkel kader voorhanden, zodat voor hen de toegang naar de projectondersteuning en erfgoedzorg steeds langs de vermelde organisaties moet. Dat blijkt vaak een te smalle doorgang. Bovendien zijn nogal wat tradities niet vanuit een geografische scope te bevatten. Jorijn Neyrinck pleit ervoor dat alle op de Inventaris Vlaanderen erkende actoren een toegang zouden krijgen om vanuit hun eigen logica op het vlak van de zorg voor immaterieel erfgoed voor projecten te kandideren.

Op pagina 56 van zijn visienota benadert de minister-president de erfgoedzorg heel sterk vanuit de invalshoek collectiebeleid. Maar heel wat andere types erfgoedwerkingen doen eveneens aan erfgoedzorg. Jorijn Neyrinck vraagt ook daar ten slotte aandacht voor, om problemen te voorkomen bij de beoordeling van de volgende ronde erfgoedsubsidies.

5. VLIR

Jeroen Vanden Berghe spreekt als voorzitter van de werkgroep Academisch Erfgoed van de VLIR en is beheerder van de UGent. Hij brengt zijn presentatie samen met Geert Vanpaemel van KU Leuven.

De Vlaamse universiteiten beschikken over een rijke en diverse collectie academisch erfgoed. Ze investeren stevig in een dynamische erfgoedwerking. Ze stellen hun multidisciplinaire onderzoeksexpertise ter beschikking aan het brede erfgoedveld, waarmee ze graag samenwerken. Ze delen hun cultureel erfgoed op een eigentijdse wijze met de samenleving. Kortom, de universiteiten staan klaar om een volwaardige erfgoedspeler te worden, stelt Jeroen Vanden Berghe. Dat is ook in de visienota te lezen.

5.1. Definitie van academisch erfgoed

De spreker definieert academisch erfgoed als een heel eigen vorm van erfgoed, wegens de onderzoeks- en onderwijscontext waarin het is tot stand gekomen en waarin het tot op vandaag nog wordt ingezet. Hij onderscheidt drie dimensies van het universitaire erfgoed. Ten eerste betreft het de honderdduizenden objecten in door universiteiten beheerde collecties, bestaande uit wetenschappelijke en medische instrumenten, anatomische en morfologische mens- en diermodellen, manuscripten, kaarten, prenten, boeken, archeologische en etnografische collecties enzovoort. Ze getuigen van het academische leven van professoren, studenten en studentenverenigingen. Ten tweede wordt heel vaak cultureel erfgoed door personen, families, organisaties of overheden aan de universiteiten toevertrouwd, in beheer of in eigendom. Ten derde is aan het rijke academische leven en zijn typerende tradities en gewoonten ook immaterieel erfgoed verbonden.

5.2. Erfgoedspirit

De jongste jaren vertonen de universiteiten een ware erfgoedspirit, een dynamiek waarin ze hun kerntaken onderwijs en onderzoek aanvullen met een sterke erfgoedwerking. Ze maken heel bewuste beleidskeuzes in die zin en zetten er mensen en middelen voor in. Ze gaan op zoek naar betrokkenheid met de universitaire

gemeenschap als opstap naar de bredere samenleving. Gedreven door die spirit zijn de universiteiten beginnen samenwerken. Vandaar de werkplaats Academisch Erfgoed.

In deze opstelling van de universiteiten ontwaart Jeroen Vanden Berghe zowel een sterkte als een kwetsbaarheid. De keuzes die universiteitsbesturen vandaag maken, zijn niet noodzakelijk die van de toekomst.

De focus van vandaag ligt op de vijf functies:

- herkennen, beschrijven en verzamelen;
- behouden en borgen;
- onderzoek;
- presenteren, toeleiden en delen;
- participeren.

Op twee daarvan gaat de spreker specifiek in, aangezien ze de eigenheid van het academische erfgoed goed in de verf zetten: onderzoek en participeren.

5.3. Onderzoek en expertise

Ook de vorige sprekers hebben het belang van onderzoek en expertise benadrukt, onthoudt Jeroen Vanden Berghe. In zijn visienota doet de minister-president dat eveneens. Hij wijst op de belangrijke samenwerking met wetenschappers en wetenschappelijk onderzoek.

Academische erfgoedbeheerders bevinden zich in de unieke positie dat ze op hun eigen campus wetenschappers kunnen aanspreken. Bovendien zit het in het DNA van universiteiten en wetenschappers om hun expertise en innovatie ter beschikking te stellen aan het bredere erfgoedveld. Dat gebeurt in heel ruime zin. Zo hebben de universiteiten heel wat expertise over digitalisering in huis, maar ook over conservatie, restauratie, labotechnieken, instrumenten enzovoort. Dit alles zetten ze graag in voor het brede erfgoedveld. Ze reiken voorts ook contextualisering aan, net als historisch onderzoek. Met betrekking tot de ethische vraagstukken staan de wetenschappers klaar om samen te werken met de overheid en het brede erfgoedveld.

5.4. Presenteren en participeren

Universiteiten delen hun kennis. Uiteraard doen ze dat met hun aanbod aan onderwijs, opleidingen en levenslang leren. Maar ook het erfgoed is inzetbaar om de bredere samenleving aan te spreken. Het kan daarbij gaan om tijdelijke tentoonstellingen of vaste opstellingen in musea, maar ook om partnerschappen met lokale erfgoedspelers en musea, zowel in Vlaanderen als internationaal.

5.5. Naar een volwaardige erkenning

De werkgroep Academisch Erfgoed van de VLIR heeft in het najaar van 2020 een uitgebreide landschapstekening uitgebracht, met onder meer een pleidooi voor een volwaardige erkenning in het erfgoedveld. De VLIR staat klaar om een heel essentiële rol op te nemen in dat veld. Tot de decretale kerntaken van een universiteit hoort het weliswaar niet, maar de universiteiten voelen aan dat de toevoeging van een erfgoedtaak nuttig zou zijn.

Het huidige Cultureelerfgoeddecreet sluit de universiteiten veeleer uit dan ze te omarmen. Vandaar dat de VLIR heel tevreden is met de vermelding en erkenning van het academische erfgoed in de visienota van de minister-president. Daarmee wil de werkgroep heel graag aan de slag. Hij neemt de uitgestoken hand met

plezier en vol overtuiging aan en is klaar om mee te denken en te helpen schrijven aan de optimalisering van het decreet en zijn uitvoeringsbesluiten.

6. Hester Dibbits

Hester Dibbits, bijzonder hoogleraar Historische Cultuur en Educatie, Erasmus Universiteit Rotterdam, is als internationale autoriteit uitgenodigd. De spreker is tevens lector Cultureel erfgoed aan de Reinwardt Academie van de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, een onderwijs- en kennisinstelling voor erfgoedprofessionals.

6.1. Inleiding

De professor heeft de visienota met grote belangstelling gelezen en vindt ze ambitieus. Ze constateert dat een groot aantal stakeholders uit zowel het veld als de brede samenleving bij de totstandkoming betrokken is. Die betrokkenheid komt de kansen op een succesvolle opvolging van de aanbevelingen ten goede en zal uitstekend van pas komen wanneer er aanpassingen nodig zouden blijken.

Hester Dibbits ziet heel wat parallellen met Nederland in de ambities en prioriteiten. Dat geldt ook voor de manier waarop de nota grip probeert te krijgen op het fenomeen erfgoed. Zoiets is steevast een worsteling, wat met een zo groot thema ook geen verwondering hoeft te wekken: de omgang met het verleden in het heden, in de richting van de toekomst. Hoe kan de overheid daar een beleid op enten?

In 2018 heeft Hester Dibbits op een soortgelijke manier als ze vandaag zal doen, gereageerd op de beleidsbrief Erfgoed Telt van de Nederlandse minister van OCW Ingrid van Engelshoven. In een interview heeft de professor toen verklaard dat er heel goede en belangrijke dingen in de beleidsbrief stonden, maar dat de fundamentele vraag blijft wat de minister bedoelt met 'ons erfgoed', dat 'ons' bindt. Wie zijn dan die 'wij'?

Erfgoed is immers niet alleen verbindend, maar splitst ook. Naast houvast kan het ook verwarring opleveren. In Nederland leek het erop dat van een bijzondere verzameling zou vaststaan dat de bescherming en toegankelijkheid voor iedereen gegarandeerd moeten worden. Maar daarbij heeft Hester Dibbits opgemerkt dat de zaken ingewikkelder in elkaar zitten. Over de waarde van stadsgezichten, gebouwen, collecties, tradities en praktijken kunnen de visies en gevoelens uiteenlopen, afhankelijk van plaats, tijdstip en individu. De spreker heeft de minister opgeroepen om niet bang te zijn voor schuring, aangezien zoiets de samenleving net kan vooruithelpen en het debat opentrekt en voor meer mensen toegankelijk maakt.

Ook vandaag vraagt de spreker fundamentele aandacht voor de praktijken van erfgoed maken en de interacties rond objecten van materieel en immaterieel erfgoed. Die interacties in kaart brengen, is nuttig met het oog op de keuzes. Ook de schuring moet daarbij in kaart worden gebracht. De interacties moeten samen kritisch onder de loep worden gehouden. Daarbij moet men ook de eigen individuele positie voor ogen houden. De wereld is immers razendsnel en ingrijpend aan het evolueren. In die verandering doet men er goed aan om af en toe pas op de plaats te maken. Dat zal Hester Dibbits vandaag doen door haar kijk op erfgoed te delen en door een methode aan te reiken die perspectief kan opleveren voor een democratische omgang met erfgoedvraagstukken.

6.2. Wat is erfgoed?

Hester Dibbits definieert erfgoed als een begrip dat verwijst naar objecten, plekken en praktijken die in het heden onder verwijzing naar het verleden door mensen worden ervaren als van wezenlijk belang.

Het gaat met andere woorden om:

- een etiket dat ergens, in interactie, op wordt geplakt;
- het omgaan met het verleden in het heden, in de richting van de toekomst;
- een emotioneel geladen aangelegenheid, die altijd schuurt, aangezien er iets op het spel staat;
- een niet-neutraal gegeven.

In dit laatste opzicht drukt de minister-president in zijn visienota enerzijds de wens uit om, samen met iedereen, het aangeleverde te behouden en door te geven in de ruimst mogelijke interpretatie daarvan. Anderzijds verwijst hij ook naar de noodzaak om ontzamelen en herbestemmen aan bod te laten komen in de debatten. Zoiets ligt gezien de emotionele en juridische bezwaren vaak erg moeilijk. Tot blijheid van Hester Dibbits dringt de auteur aan op dialoog met de sector, en is hij die ook al aan het voeren. In het erfgoedbeleid vormt keuzes maken immers een van de grootste uitdagingen.

6.3. Erfgoedwijsheid

Hester Dibbits is van oordeel dat mensen 'erfgoedwijs' horen te worden. Met erfgoedwijsheid doelt de spreker op de competentie die mensen in staat stelt om zich kritisch te verhouden tot het erfgoed, en om daarover een gesprek te voeren. Het houdt in dat ze oog hebben voor de maatschappelijke dynamiek met betrekking tot het erfgoed, en de eigen individuele positie daarbinnen. Ze moeten met andere woorden het dynamische proces rond de erfgoedprojecten vanop voldoende afstand bekijken.

Erfgoedwijsheid is net als mediawijsheid een vaardigheid die in de 21ste eeuw voor iedereen onontbeerlijk is. Ze impliceert de capaciteit om met complexe situaties om te gaan, kritisch te denken en uit de eigen bubbel te treden. Meerstemmigheid speelt daarin een belangrijke rol. Tot tevredenheid van de spreker staat ook dat nadrukkelijk in de visienota. Voorts is er sprake van de genuanceerde omgang met gecontesteerd, beladen of omstreden erfgoed. Daarmee neemt de sector een belangrijke rol op. Op dat vlak komt het er niet alleen op aan om de meerstemmigheid in kaart te brengen, maar ook om ze samen te onderzoeken: eerst goed geïnformeerd raken en vervolgens verantwoordelijkheid nemen. Tot in het oneindige genuanceerd blijven is niet wenselijk. Er moeten ook keuzes worden gemaakt, in gesprek en op basis van kennis.

6.4. Instrumenten

De Amsterdamse erfgoedinstelling Imagine IC, de Reinwardt Academie en een resem andere Nederlandse en internationale partners hebben samen de methode van emotienetwerken ontwikkeld. Ze vatten erfgoed op als een werkwoord. Als historicus met specialisatie in de vroegmoderne geschiedenis – de zeventiende en achttiende eeuw – vindt Hester Dibbits het aangenaam om de zaken in een historisch perspectief te plaatsen, ook wat de erfgoedwerking zelf betreft. Ze bouwt voort op eerdere tradities en instrumenten.

Zo heeft de Reinwardt Academie in het verleden steeds veel aandacht opgebracht voor het object als informatiedrager, zoals ook de internationale trend aangaf. Ze onderzocht hoe het object, zijn gebruik en zijn omgeving doorheen de geschiedenis zijn veranderd. Daaruit is een methode voortgekomen om na te denken over erfgoed in de context.

Een recentere methode is de museale weegschaal van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, die op basis van verschillende criteria onderzoekt waaraan het belang van een voorwerp te wijten is.

Nu komt daar het emotienetwerken als nieuwe methode bij.

6.5. Emotienetwerken

De nieuwste methode gaat zoals gezegd uit van de emotienetwerken: netwerken van de uiteenlopende gevoelens die mensen bij een erfgoeditem krijgen. Die gevoelens kunnen botsen. Tegelijk kan deze oefening inzicht verschaffen in het ingewikkelde samenspel van emoties en belangen rond erfgoed. De methode gaat ervan uit dat mensen door onderlinge relaties te zien, bewust raken van hun eigen positie en van de complexe dynamiek rond het erfgoed en zijn objecten.

Hester Dibbits vermeldt in die context een Nederlands voorbeeld. Op Prinsjesdag reed steeds een gouden koets uit met daarop afbeeldingen uit het koloniale verleden. Dit heeft geleid tot discussies. De koets is na restauratie in een museum ondergebracht. In het gesprek over wat er daarna mee moet gebeuren, kunnen de individuele posities – dus niet zozeer de groepsposities – verschuiven. Dat maakt het mogelijk om bijvoorbeeld te onderzoeken welke moeilijkheden mensen hebben bij het jaarlijks uitrijden van de koets. Eigenlijk gaat het hier om een oefening in voortschrijdende erfgoedwijsheid.

Als casus kunnen dus een traditie, een praktijk, een voorwerp enzovoort dienst doen. Op basis daarvan kan men dan de eigen positionering onderzoeken. Men kan constateren of de eigen gevoelens intens zijn of mild, en plezierig of onaangenaam. Vervolgens kan men dan de dialoog met de ander aangaan. Een voor de hand liggend voorbeeld is Zwarte Piet, of de recente media-aandacht voor Aalst Carnaval. De cases dienen zich onvermijdelijk aan, of men daar zin in heeft of niet. De hele samenleving krijgt er onvermijdelijk mee te maken.

Vervolgens toont Hester Dibbits een bord waarop men posities in kaart kan brengen op de assen van intens naar mild, en van plezierig naar onaangenaam. Het gaat uiteindelijk echter om het gesprek dat daaruit voortvloeit. Dat kan op elk moment van de dag plaatsvinden, en is toepasselijk voor alle leeftijden. Het is een vorm van mindmappen.

Hoe mooi zou het zijn om een dergelijke methodiek als vertrekpunt te nemen, oppert de spreker. Het individu staat dan centraal, met onderzoek dat gezamenlijk gebeurt. Vanuit de inzichten uit de emotienetwerken kan men het object als informatiedrager bekijken. Zo belandt men ten slotte bij de derde methodiek, de museale weegschaal. Dan is de vraag wat men op basis van academische en professionele kennis, maar ook 'embodied knowledge', als belangrijk kan beschouwen en hoe men daar in de richting van de toekomst mee kan omgaan.

Die methode is toepasbaar op alle vormen van erfgoed, besluit Hester Dibbits.

II. Bespreking

1. Vragen en opmerkingen uit de commissie

1.1. Katia Segers

Katia Segers vond de uiteenzettingen ongelooflijk boeiend, en dankt de sprekers daarvoor. Het commissielid hoorde heel gelijklopende opmerkingen, wat ze wijt aan het gedegen en constructieve overleg dat aan de nota is voorafgegaan. Daardoor wordt de visienota gedragen door de sector, net als eerder ook het geval was met de visienota Kunsten. Die pluim mag de minister-president op zijn hoed steken.

Door de corona-impact zal er ook voor de erfgoedsector geen business as usual meer zijn. Heeft de visienota die impact voldoende verwerkt? Hoe ziet de sector de situatie post corona?

Hoe zien de sprekers de rolverdeling in de dataverzameling?

Hoe ziet voor hen het project Museum van Vlaanderen er idealiter uit?

Onder andere Hester Dibbits had het over meerstemmigheid en schurend erfgoed. De professor ontwikkelt emotienetwerken in een context van erfgoedwijsheid. Is de aandacht voor schurend erfgoed in de visienota voldoende aanwezig? Hoe kan die nog veel centraler in het beleid komen te staan?

1.2. Filip Brusselmans

Filip Brusselmans dankt de sprekers voor een palet aan meningen met telkens een meerwaarde vanuit de eigen invalshoek. De uitgebreide toelichtingen hebben hem niet zozeer vragen aan de sprekers van vandaag opgeleverd, maar wel inspiratie voor de latere gedachtewisseling met de minister-president.

In het algemeen leidt het commissielid uit de diverse uiteenzettingen een positief gevoel bij de visienota af, waarbij ook hijzelf zich kan aansluiten.

Nogal wat sprekers zijn op het aspect financiering ingegaan. In zijn visienota heeft de minister-president heel wat lovenswaardige en terechte ambities verwoord, en een budgettaire inspanning beloofd. De vraag is dan om welke concrete bedragen het zal gaan. Wat zal er gebeuren bij een eventuele nieuwe besparingsronde?

Heel wat types erfgoed dreigen tussen de plooiën van de definities te vallen. Vlaams Belang wil daarop terugkomen in de gedachtewisseling met de minister-president. De fractie steunt de vraag naar een brede en inclusieve omkadering. Filip Brusselmans onthoudt de beleidsdomeingrensoverschrijdende roep naar monitoring en extra onderzoek en het tekort aan fysieke en digitale depots. De sector onthaalt de digitalisering positief, maar vindt net als Filip Brusselmans dat het beleid daarbij rekening moet houden met verschillende snelheden opdat iedereen zou meekunnen.

Het commissielid wil nader ingaan op de meerstemmigheid en het zogenaamde beladen onderzoek. Nogal wat sprekers, zoals Olga Van Oost en Hester Dibbits, hebben daarover meningen naar voren gebracht die Filip Brusselmans hoe dan ook niet deelt. In deze woke tijden komt alles ter discussie te staan. Zo krijgt de samenleving fundamentele vraagstukken voorgeschoteld. Zelfs Napoleon ligt vandaag al onder vuur en wordt zowaar door conservatieven verdedigd. Dit schetst de bizarre context, waarin het hek helemaal van de dam is.

Voor Filip Brusselmans is het fundamentele vraagstuk even eenvoudig als moeilijk: zal de samenleving een bepaalde cultuur met haar tradities, taal enzovoort verdedigen als haar identiteit en eigenheid, als iets waarover niet te onderhandelen valt? Zal ze dit doen ten aanzien van zowel nieuwkomers als Angelsaksische invloeden en de woke cultuur? Of zal de samenleving tradities kunstmatig en zelfs krampachtig aanpassen volgens de roep van een klein maar luidruchtig segment van de maatschappij? Vlaams Belang kiest resoluut voor de eerste optie.

Uiteraard zijn ook tradities op een organische manier dynamisch, maar wat zich vandaag voordoet, is anders. De oproep tot een verbod op spot met bepaalde religies in een carnavalstoet is niet organisch gegroeid maar behelst een van bovenaf opgelegde beperking van de vrijheid van meningsuiting. Zwarte Piet in het straatbeeld wordt in woord en daad bedreigd, waarbij geweld niet wordt geschuwd. Dat

zal men ook in Nederland goed beseffen. Zoiets is geen organische dynamiek, maar een regelrechte aanval op onze cultuur en ons immaterieel erfgoed. Beelden worden gecontesteerd en gevandaliseerd in een recente nieuwe beeldenstorm.

Vlaams Belang vindt dat hierover gerust mag en moet gepraat worden, zoals in de commissie ook gebeurt. Maar wie het cultureelerfgoedbeleid wil afstemmen op buitenlandse invloeden die een nieuw soort moraal willen afdwingen, verliest de steun van de fractie. Buzzwords als emotienetwerken bezorgen Filip Brusselmans alleen maar extra strijd lust om het in Vlaanderen niet zo ver te laten komen als in Nederland.

Een heel belangrijk principe dat men daarbij over het hoofd ziet, is dat erfgoed op zich niet omstreden is. Bepaalde groepen critici maken het omstreden met hun eigen herinterpretatie door een hedendaagse bril en nieuw moreel kader. Ze gaan er dan vanuit dat de rest van de samenleving er ook wel zo over zal denken. Erfgoed op zich is echter niet omstreden, herhaalt Filip Brusselmans, die pleit om het zo te houden. De spreker wil er niet te ver op doorgaan aangezien de visienota over zoveel meer gaat, maar beseft dat dit aspect altijd met een groot deel van de aandacht aan de haal zal gaan.

In het Museum van Vlaanderen ziet Filip Brusselmans een mogelijke tool om de identiteit als Vlaming te versterken. Hij hoort daarover kritische stemmen. Sommigen vragen om er geen prioriteit aan te verlenen en eerst in te zetten op de digitalisering, de databestanden enzovoort. Pragmatisch gezien staat het commissielid daar wel achter, maar het kan gerust een en-enverhaal worden. Het ene hoeft het andere helemaal niet uit te sluiten.

De spreker is het niet eens met de bewering dat een Museum van Vlaanderen niet tot Vlaams erfgoed beperkt hoeft te blijven. In het teken van de diversiteit willen sommigen er weer allerlei andere invloeden bij betrekken, met alle mogelijke buzzwords van dien. Dat doet bij Filip Brusselmans alarmbellen rinkelen. In een Museum van Vlaanderen zou het moeten gaan over het historische kader van Vlaanderen. Die discussie zal in de commissie ongetwijfeld nog uitvoerig aan bod komen. Een andere vraag is dan of een dergelijk museum helemaal digitaal moet zijn. De minister-president heeft meegedeeld dat dit niet zo is, maar Filip Brusselmans constateert dat de sprekers daar wel van lijken uit te gaan. Hij roept op om het belang van het fysieke niet te vergeten.

1.3. Stephanie D'Hose

Stephanie D'Hose dankt de sprekers, die alweer hebben aangetoond hoezeer erfgoedwerkers to the point kunnen zijn en helder kunnen formuleren.

Het commissielid onthoudt uit de uiteenzettingen dat het traject op weg naar het nieuwe decreet tot hiertoe mooi is gelopen, met regelmatige terugkoppelingen. Daarvoor verdient het kabinet van de minister-president een pluim.

Tot Sigrid Bosmans richt Stephanie D'Hose een vraag over aanvullende financiering, een van haar dada's, zolang die maar aanvullend blijft. De SARC wijst op een behoefte aan coaching over aanvullende financiering. Hoe ziet de raad dat dan concreet? Cultuurloket was op dat vlak altijd de partner. Is dat volgens de SARC niet het geval? Ziet hij andere kandidaten om die rol op te nemen ten aanzien van de erfgoedspelers?

Voor OCE heeft de spreker een vraag over de erfgoedconvenants. Bizar aan de erfgoedrondes is dat de convenants rekening moeten houden met de visienota van de vorige minister van Cultuur, naast uiteraard ook de lokale politieke realiteit. De visienota overlapt tussen twee lokale legislaturen. Het veld signaleert ter zake moeilijkheden. Ziet OCE een oplossing, en zo ja, welke?

Ten aanzien van Olga Van Oost komt Stephanie D'Hose erop terug dat zowel voor de sector zelf als in de visienota planlastvermindering belangrijk is. De sector moet zijn dossiers bij verschillende bestuursniveaus indienen, wat doorgaans op een omslachtige operatie neerkomt. Hoe verwacht FARO dat de planlastvermindering concreet mogelijk zou worden?

In een vorig traject was er een oproep tot meer verbinding tussen kunsten en erfgoed. Besteedt deze visienota voldoende aandacht aan dat belangrijke opzet?

Naar verluidt worden de beurzen vakmanschap en meester-leerlingtrajecten in 2021 verfijnd en opnieuw gelanceerd, heeft Stephanie D'Hose vernomen. Het lid vraagt aan Jorijn Neyrinck hoe WIE tegen de verfijning aankijkt. Heeft de werkplaats eraan meegewerkt? Heeft ze daarbij insteken mee te geven?

Voor immaterieel erfgoed heeft UNESCO een nogal nauwe definitie, die nauwelijks ruimte biedt voor het doorgeven van verhalen, de zogenaamde storytelling. Is men bereid om die definitie open te trekken? Voor de beoordelingen zou zoiets van belang zijn.

De spreker drukt haar grote appreciatie uit voor de frisse presentatie en grote knowhow van de sprekers over het academische erfgoed. Ze wil het fameuze artikel 48 onder de aandacht van de commissie brengen. In de ogen van Stephanie D'Hose moet het academische erfgoed meer in beeld komen. Dit zou kansen bieden op wederzijdse versterking en op innovatie.

Tot Hester Dibbits richt het commissielid een vraag over de coronacrisis. Het wegvallen van een fysiek erfgoedaanbod heeft de digitale inhaalbeweging een boost gegeven, waarvoor Vlaanderen nogal wat relancemiddelen inzet. Ook op het vlak van de cultuureducatie bracht de coronacrisis moeilijkheden teweeg. In Nederland heeft het kennisinstituut DEN campagne gevoerd met inspirerende voorbeelden. Stephanie D'Hose heeft er al een vraag om uitleg aan gewijd (*Vragen om uitleg* VI.Parl. 2020-21, nr. 2588). Welke mogelijkheden ziet Hester Dibbits nog op dat vlak in Vlaanderen?

1.4. Björn Rzoska

Voor *Björn Rzoska* waren de boeiende uiteenzettingen een beetje thuis komen in een sector waarin hij zelf een tijd actief was.

Hester Dibbits heeft de verdienste dat ze heeft uitgezoomd, stelt het commissielid. Dat deed ze niet om de discussie uit te putten, zoals Filip Brusselmans insinueert. Als historicus en erfgoedwerker heeft Björn Rzoska steeds een grote interesse aan de dag gelegd voor de zogenaamde betwiste herinneringen, vandaag schurend erfgoed genoemd. Erfgoed is nooit een massief afgesloten homogeen blok. Ook in de familie Rzoska bestaan er betwiste herinneringen, met verschillende stellingnames die de moeite lonen om ze te bekijken.

Professor Dibbits gaf enkele heikele dossiers als voorbeeld van – boeiende – maatschappelijke discussies. Welke bijdrage levert in Nederland de erfgoedsector zelf bij die debatten? De minister-president wijdt in zijn visienota een heel interessante passus aan besliste herinneringen, die hij gecontesteerd erfgoed noemt. Hij geeft aan de discussie over het koloniale erfgoed te willen openen. Ook in Nederland en elders is dat erfgoed regelmatig voer voor discussie. Op welke manier draagt dus de Nederlandse sector daartoe bij? Wat zou in Vlaanderen mogelijk zijn?

Jorijn Neyrinck heeft aangegeven hoe Vlaanderen zich steeds in de koppositie heeft bevonden bij de omzetting van het UNESCO-kader betreffende het immateriële erfgoed. Wat moet Vlaanderen dan doen om die koppositie te behouden? Wat

verwacht WIE van het beleid? Welke noden ziet Jorijn Neyrinck? Haar opmerking over de immaterieel-erfgoedtoets vond Björn Rzoska interessant. Erfgoed heeft niet alleen een tastbare component maar behelst ook immateriële aspecten.

FARO is vandaag in de commissie, maar ook in zijn tijdschrift, heel expliciet ingegaan op de identiteiten, als een bewust meervoud. Hoe kijkt het aan tegen identiteiten in functie van het Museum van Vlaanderen? De visienota geeft aan dat museum een nogal tastbare invulling, met objecten dus. Nochtans zouden identiteiten en – eventueel van onderuit herschreven – tradities er ook hun plaats kunnen hebben. Welke functie zouden ze daar dan kunnen krijgen?

Voor Peter Carpreau heeft het commissielid een vraag bij de oproep dat behoeftefinanciering niet mag leiden tot versnippering van middelen over meer projecten. Die roep hoort Björn Rzoska al sinds de tijd dat hij zelf actief was bij FARO. Welke financiële stap vooruit vinden FARO en de andere aanwezigen nodig opdat de cultureelerfgoedsector sterk in het culturele landschap kan worden verankerd? In de visienota treft Björn Rzoska goede elementen aan, maar hij vindt de nota soms wat vaag. Financiële vooruitzichten worden er uiteraard niet geconcretiseerd. Kan de sector dan zelf aangeven wat hij op dat gebied nodig heeft?

1.5. Karin Brouwers

Karin Brouwers is opgetogen met het nieuwe woord 'erfgoedwijsheid', dat ze vandaag heeft geleerd.

In de relance na corona is digitalisering een belangrijke prioriteit van de Vlaamse Regering, wat ook uit de visienota blijkt. Meemoo heeft daarin een belangrijke en groeiende rol. Zal die exclusief worden? Dreigt daar gevaar op een monopolie, of is dat net een sterkte met het oog op schaalvergroting? Hoe staat de sector daar tegenover? Worden alle subsectoren voldoende bij het bestuur betrokken indien meemoo een grote rol krijgt?

Hoe moeten depots van digitale beelden worden georganiseerd? Wat met de beveiligingskosten?

Wat met de regierol voor de fysieke depots? Door de koppeling aan de huidige projecten zijn de noden al bekend. Maar hoe valt dit te koppelen aan de zeventien regio's, waarvan sommige een grote concentratie aan erfgoedinstellingen hebben?

Welke rol ziet FARO voor zichzelf in het vernieuwde erfgoedbeleid? Welke rol zien de anderen voor FARO? Kan het steunpunt een rol spelen in de internationale werking? Het extra accent daarop zal niet evident zijn voor alle organisaties voor cultureel erfgoed. Werkt FARO met betrekking tot het bovenlokale beleid al samen met OP/TIL? Karin Brouwers raadt aan dubbel werk te vermijden.

De planlastverlaging is een belangrijke doelstelling van de regering in het algemeen. Wat was tot op heden de belangrijkste planlast voor de sector? Hoe kunnen de knelpunten op dat vlak in het decreet worden aangepakt?

Waar zien de sprekers nog mogelijkheden om de samenwerking met andere beleidsdomeinen en departementen te verbeteren? Komen nog andere sectoren dan Onderwijs in aanmerking? Wie moet in dergelijk geval faciliteren: Erfgoed of de andere sectoren?

CD&V draagt vrijwilligerswerk een warm hart toe en is blij met de aandacht ervoor in de visienota. Dreigt na de coronacrisis niet een deel van de vrijwilligers uit het veld verdwenen te zijn? Jonggepensioneerden zijn sowieso al niet meer zo jong, aangezien mensen steeds langer een beroep blijven uitoefenen. Door de

coronacrisis komt daarbovenop mogelijk nog een zekere schrik. Is die bezorgdheid terecht? Zijn er oplossingen om mensen weer warm te maken voor vrijwilligerswerk?

Het onderscheid tussen roerend en onroerend erfgoed kwam in de commissie nog niet vaak aan bod. De vraag leeft zeker op lokaal vlak. Het onderscheid vormt er vaak een belemmering om een coherent beleid te voeren. Gemeenten zien vaak het nut niet van apart georganiseerde Erfgoed- en Open Monumentendagen. Beide zijn immers tot dezelfde erfgoedgemeenschap gericht. Een opheffing van dat onderscheid op Vlaams niveau zou wel een heel fundamentele ingreep in de staatsindeling tussen gewest- en gemeenschapsbevoegdheden impliceren. Bovendien zou de link tussen onroerend erfgoed en het eengemaakte omgevingsbeleid daarmee worden doorgesneden. Zou het gevolg dan niet dreigen te zijn dat erfgoed juist minder bescherming zal genieten? Anderzijds heeft Vlaanderen één regering en één parlement, voor zowel gewest- als gemeenschapsbevoegdheden. Welke gevolgen zouden er zijn voor de Brusselse context? Misschien zijn dit wel veeleer vragen voor de commissie Staatshervorming, besefte Karin Brouwers.

Het Cultureelerfgoeddecreet zal worden gewijzigd. Welke bekommernissen hebben de aanwezigen in dat opzicht? Hoe zien ze de samenhang tussen de decretale wijzigingen, de relanceplannen op het vlak van de digitalisering en ten slotte de herijkingsoefening? Bij die laatste vrezende sommigen een poging om alle cultuurdecreten in een eenheidsdecreet te groeperen, hoewel dat in alle toonaarden wordt ontkend. Leeft die angst bij de sprekers van vandaag?

Wat met de timing? Is er nog voldoende tijd voor grondig overleg over de wijzigingen die de visienota in het vooruitzicht stelt? Zal alles op tijd bekend zijn voor de nieuwe rond van start gaat?

De VLIR heeft terecht aandacht gevraagd voor het academische erfgoed. Minister-president Jambon stelt een schrapping van artikel 48 uit het decreet voor, waardoor ook erkenningsvragen mogelijk zouden worden voor de erfgoedwerking van niet-erkende organisaties. Hoe staan de erkende organisaties daartegenover? Karin Brouwers gaat ervan uit dat voor alle organisaties die zich op het decreet willen beroepen, dezelfde voorwaarden moeten gelden op het vlak van bijvoorbeeld personeel.

Hoe staan de aanwezigen tegenover de procedure voor de aanstelling van de cultureelerfgoedinstellingen, vraagt Karin Brouwers ten slotte.

1.6. Cathy Coudyser

Cathy Coudyser dankt de verschillende sprekers voor de boeiende input. Ze hebben naast een appreciatie van de visienota ook bijkomende insteken aangeleverd. Sommige sprekers hebben beschouwingen gebracht over de uitdagingen, zoals de omgang met meerstemmigheid en gecontesteerd erfgoed. Die rol kan en moet de erfgoedsector absoluut opnemen om in de maatschappij kennis door te geven, te informeren, de verschillende meningen te capteren, ertussen te bemiddelen, ze van de juiste duiding te voorzien en aan te geven dat ze naast elkaar kunnen bestaan. Een toenemende erfgoedwijsheid in de maatschappij zal ook de nuance in de debatten verhogen.

FARO wees op het bestaan van een ecosysteem, met kruisbestuiving tussen de spelers. Aan de dienstverlenende rollen is de afgelopen jaren hard gewerkt. In de afstemming daartussen is er nog werk aan de winkel. De sector heeft dit goed opgepikt, maar kleinere initiatieven met vooral vrijwilligers weten niet altijd even goed waar ze voor wat terecht kunnen. Sommige dienstverlening is gratis. Sommige spelers vragen wel een geldsom voor bijvoorbeeld een tweedelijnsadvies. Soms is door de bomen het bos niet te zien. Wat is in de komende jaren mogelijk om meer duidelijkheid te scheppen? De visienota toont de ambitie om naast de

professionele ook de niet-professionele spelers goed te helpen. Dan moeten ze ook de weg vinden naar de juiste coaching.

De verdere professionalisering van de sector is een zaak van alle erfgoedorganisaties in het ecosysteem. Ze behelst een versterking van de zakelijke werking, de implementering van goed bestuur en vooral de groeiende maatschappelijke rol. Daar moet een overheid voldoende middelen tegenover zetten. Die inhaalbeweging is al aan de gang, maar daarnaast wordt ook een inzet op aanvullende financiering verwacht. Met de coronasituatie was het echter zo al moeilijk genoeg om door de crisis te raken en dus niet het meest geschikte moment om bij het bedrijfsleven of eender wie aanvullende financiering te vinden. Vinden de aanwezigen intussen dat er bijsturingen nodig zijn aan de instrumenten voor aanvullende financiering die in de vorige regeerperiode zijn ontwikkeld? Of zijn de instrumenten op zich goed genoeg en heeft de sector vooral begeleiding en coaching nodig?

De opdracht van Cultuurloket is uitgebreid met begeleiding en coaching van de erfgoedsector. Uiteraard heeft die organisatie door de coronacrisis extra werk gekregen en daardoor misschien nog niet genoeg kunnen doen voor die nieuwe opdracht. Hoe ervaart de sector intussen de samenwerking met Cultuurloket? Ziet hij ook met andere organisaties een mogelijke samenwerking om aan de nodige sectorspecifieke coaching te raken?

De Vlaamse overheid heeft sommige collectiebeherende instellingen in eigen beheer en biedt financiële ondersteuning aan andere, die onder het beheer van andere overheden vallen. Daarnaast doen ook private organisaties aan collectiebeheer. Werkt het belemmerend dat er ongelijkheid bestaat met betrekking tot de subsidiëring? Zouden de Vlaamse instellingen meer autonomie moeten krijgen en minder tot de overheid zelf moeten behoren?

De visienota kondigt een procedure aan voor de erfgoedinstellingen van de Vlaamse Gemeenschap. Het gaat daar om vuurtorens, organisaties die in elk van de vijf functies excelleren, ook internationaal. Iemand vroeg zich af of die selectie beperkt moet blijven tot collectiebeherende instellingen, met een specifiek thema zoals beeldende kunsten. Ziet de sector mogelijkheden voor een ruimere invalshoek ten gunste van het hele erfgoedveld?

WIE heeft een pleidooi gehouden voor een immaterieel-erfgoedtoets. Hoe kijkt de brede sector daartegenaan? Is zoiets totaal nieuw? Hoe kan het op korte termijn mogelijk worden, en binnen welk kader?

Digitalisering is belangrijk voor alle geledingen. Corona heeft de lopende transformatie noodgedwongen in een stroomversnelling gebracht. De visienota vermeldt in die context ten eerste investeringen in digitale infrastructuur. Kan Vlaanderen de verschillende organisaties ontlasten met een gecentraliseerd systeem? Zijn er door de grote verschillen tussen de organisaties spanningsvelden waarmee de overheid rekening moet houden?

De digitale transformatie kan voor elke organisatie best heel ruim worden opgevat, en betreft bijvoorbeeld zowel de zakelijke als de publiekswerking, vindt Cathy Coudyser. Is er geen nood aan een of meer organisaties met een voortrekkersrol op dat vlak? Ze zouden dan hun kennis en ervaring kunnen delen, ook met de kleinere spelers in het ecosysteem. Er zijn per slot van rekening nogal wat competenties vandoen, zeker op het vlak van ICT. Erfgoedspelers blijken die niet altijd even vlot te vinden. De ICT-vaardigheid moet gepaard gaan met voeling voor het erfgoedveld. Zouden specifiek daarop gerichte opleidingen in het onderwijs wenselijk zijn? Hoe zijn de vereiste competenties in de richting van de erfgoedsector te bewegen? Hoe kan de beschikbare kennis gedeeld worden?

In de snel evoluerende samenleving is niet alleen de meerstemmigheid maar ook de cultuur- en erfgoededucatie van toenemend belang. Erfgoededucatie begint met uitbreiding van de publiekswerking. De lokale besturen staan dicht bij de samenleving en kunnen daarin een rol hebben. Hoe verloopt de huidige samenwerking tussen het onderwijs en de erfgoedsector? Welke competenties moet het onderwijs aanreiken om jongeren het erfgoed te leren ontdekken en erfgoedwijs te maken? Zijn er nog belemmeringen voor een reële boost op dat gebied? Op welke manier kan de overheid faciliteren?

FARO is een belangrijk steunpunt voor de hele sector en wil al zijn uitdagingen aanpakken. Zou het niet best keuzes maken en bepaalde taken delegeren? Ervaart het dat bepaalde van zijn taken al voldoende zijn ingebed in de sector, waardoor het meer aandacht zou kunnen besteden aan nieuwe uitdagingen zoals meerstemmigheid en onderzoek? Nu al verricht FARO eigen onderzoek naar noden in het veld en de rol die het daarin kan spelen. Zijn de resultaten al bekend?

Wat de internationale opdracht betreft, zou Vlaanderen zijn eigen voortrekkersrol in de erfgoedwereld nog meer in de verf kunnen zetten. Bepaalde organisaties hebben zoiets al lang in hun werking ingebed. Hoe kunnen andere organisaties daartoe worden aangespoord? Er is nu al uitwisseling van kennis en andere aspecten met andere landen. Kan dit structureler gebeuren? Welk kader kan er worden gecreëerd? Hoe kan de overheid faciliteren? Vlaanderen zou bepaalde congressen kunnen binnenhalen, waar dan – vaak jonge – experts aanwezig zijn en Vlaanderen vlot zijn positie kan uitbouwen in het internationale netwerk. Wat is nog meer mogelijk op dat vlak? Verwacht de sector heil van samenwerking met het Departement Vlaanderen Internationaal, met het beleidsdomein Toerisme of met FIT? Bestaat die nu al? Welke efficiëntiewinst en kwaliteitsverhoging zijn nog mogelijk?

2. Antwoordenronde

2.1. Sectorraad Kunsten en Erfgoed, SARC

Sigrid Bosmans gaat eerst in op de vragen van *Stephanie D'Hose* en *Cathy Coudyser* over de aanvullende financiering. De spreker is tevreden dat de commissieleden de nadruk op 'aanvullend' leggen en de erfgoedbasiswerking blijven waarderen. Het gaat om een opdracht voor Cultuurloket, maar het project bevindt zich nog in de prille startfase. De complexe structuur van het erfgoedveld met zijn vzw's en AGB's, het onderscheid tussen collectiebeheer en dienstverlening enzovoort hebben gevolgen voor de aanvullende financiering. *Sigrid Bosmans* gaat ervan uit dat er heel wat mogelijkheden zijn. Het komt er nu op aan de goede voorbeelden te detecteren en te delen. Dat zou heel wat winst kunnen opleveren. FARO kan wellicht helpen door de eigenheid van het veld in kaart te brengen.

De vragen naar mogelijke samenwerking komen terug in verschillende contexten, bijvoorbeeld internationalisering of onderwijs. De Vlaamse erfgoedsector moet dan als gelijke partner aan tafel kunnen aanschuiven. Het beleidsniveau kan de opportuniteit voor dergelijke gesprekken creëren. Voor de financiële impulsen voor samenwerking kan niet uitsluitend het erfgoedveld instaan, maar moet ook het beleidskanaal het nodige doen om het bij de verschillende partners te verankeren.

Coachen wordt een belangrijke opdracht, niet alleen over aanvullende financiering maar bijvoorbeeld ook over Europese subsidies. De vraag is hoe dit beter kan worden begeleid.

2.2. Overleg Cultureel Erfgoed

Peter Carpreau feliciteert *Stephanie D'Hose* met haar vraag over de erfgoedconvenants, die immers de complexiteit van het erfgoedveld perfect illustreert. De

erfgoedconvenants zijn gezien het groot aantal stakeholders een erg complexe aangelegenheid. Zowel de Vlaamse als lokale overheden, met de erfgoedcellen, en het hele lokale netwerk zijn erbij betrokken. Dit is een mooie illustratie van het fijnmazige ecosysteem van het erfgoed, met verschillende betrokken beleidsdomeinen en overheden, kortom met alles en iedereen. De erfgoedconvenants maken voor regionale en lokale erfgoedgemeenschappen ondersteuning mogelijk. Zoals de minister-president ook aangeeft in zijn visienota, moet het Vlaamse niveau aandacht ontwikkelen voor het fijnmazige lokale netwerk. Mogelijk kunnen beide instrumenten naast elkaar bestaan: zowel de convenants als de subsidiëring van het lokale erfgoed vanuit het Vlaamse niveau.

Björn Rzoska heeft naar de reële financiële behoeften gepolst, maar elk bedrag dat Peter Carpreau zou kunnen noemen, zou sowieso te laag zijn. Hij bedoelt daarmee dat het altijd meer mag zijn en zal dan ook geen bedrag noemen.

In verband met de noden heeft de spreker in zijn presentatie drie dimensies geschetst voor de financiering: verdieping, verbreding en consequenties op de lange termijn. De verdieping was historisch gezien altijd al precair. De noden op dat vlak zijn vrij helder. De verschillende sectorspelers zouden de historische achterstanden gemakkelijk kunnen aanduiden. Dit hoort alleszins een prioriteit te zijn.

De verbreding is net zo goed belangrijk. De sector zal dit ten volle beamen. De presentatie van de VLIR heeft bijvoorbeeld aangetoond dat het academische erfgoed topstukken bevat die ontsluiting behoeven. Zoiets moet worden ondersteund. De vraag is vooral hoe ver de verbreding kan gaan. Wat Peter Carpreau betreft, zo ver mogelijk. Maar dit is nog niet uitgeklaard en hij kan het ook niet berekenen.

Wat de consequenties op lang termijn betreft, vermeldt de spreker eerst de relancemaatregelen en andere extra financiering die in het kader van de coronacrisis zijdelings is ingestroomd. De lange termijn moet met het oog op de duurzaamheid van de projecten van vandaag gegarandeerd zijn.

Op de vraag wat de sector nodig heeft, antwoordt Peter Carpreau daarom: de drie dimensies. Hij pleit voor een trapsysteem waarin ze alle drie aan bod komen. Een concreet bedrag zou een eenvoudiger antwoord zijn geweest, maar elk bedrag is te laag, herhaalt de spreker.

Met betrekking tot de digitalisering waren er vragen over de positie van meemoo en de vertegenwoordiging van de subsectoren. Een vraag was of één enkele instelling de hele digitalisering zou kunnen trekken. Meemoo heeft zijn verdiensten en een grote expertise, maar het erfgoedveld heeft heel specifieke noden op het vlak van digitalisering. Die verschillen bijvoorbeeld tussen archiefinstellingen en musea. Ook bij de keuze voor één centrale instelling moet men rekening houden met de grote diversiteit van de sector. Complementaire instellingen zouden een mogelijkheid kunnen zijn. Voor de museumsector zouden bijvoorbeeld zowel meemoo als de VKC complementair de digitalisering kunnen waarmaken.

De opmerking over het tekort aan ICT-profielen in de sector vindt Peter Carpreau terecht. Zowel Universiteit Antwerpen als KU Leuven hebben nu wel opleidingen voorhanden of in de steigers die de digitalisering van erfgoed wel degelijk aan bod laten komen.

Hoe ziet de sector de regierol van Vlaanderen voor de depotwerking, was een andere vraag. Peter Carpreau wijst op het bestaan van weliswaar nog lang niet afgeronde gesprekken en denkoefeningen. Vlaanderen kan het helikopterzicht behouden waarbij het de benutting van de beschikbare depotcapaciteit door samenwerking optimaliseert. Het kan daartoe verschillende beleidsniveaus coördineren. Dit alles neemt echter het tekort aan vierkante meters niet weg.

Het Museum van Vlaanderen is een concept dat alvast interessante discussies oplevert. Voor de sector zelf is het mogelijk geen prioriteit. De vraag is waar een Museum van Vlaanderen zou stoppen. Wordt het een 'front-end' digitaal verhaal, en gaat het dan enkel over de topstukken zoals de Topstukkenraad ze selecteert? Komt het immateriële erfgoed met de verhalen met betrekking tot Flanders Fields er eveneens in voor? Wat met het Wielermuseum? Peter Carpreau heeft het gevoel dat alle Vlaamse erfgoedspelers samen hun Vlaams museum aan het bouwen zijn, met elk hun eigen bijdrage. Waarin zou de overheid dan moeten investeren? In een toegangspoort of in die collectieve inspanning om de noodzakelijke verhalen te ontsluiten die zeker aan de volgende generatie moeten worden doorgegeven?

2.3. FARO

Olga Van Oost deelt mee dat FARO momenteel een grote nodenbevraging aan het verrichten is. Die is gericht tot de sector en zijn organisaties, maar ook tot individuele erfgoedwerkers. Voor FARO zelf zal die bevraging de toekomstige richting bepalen, maar ook voor andere actoren zullen de resultaten relevant zijn. Op basis daarvan wil FARO voortwerken aan de afstemming, waarmee het nu al intensief in de weer is.

Er was een vraag over de precieze rolverdeling tussen de verschillende dienstverleners. FARO en de dienstverleners werken hard aan deze – in eerste instantie interne – oefening. Eigenlijk zijn op dat vlak al heel wat stappen ondernomen, en vat *Olga Van Oost* de vele vragen uit de commissie vooral op als een oproep om er helderder over te communiceren. Zo niet dreigt nogal wat onder de radar te blijven. Met de landelijke dienstverleners neemt de oefening van FARO al heel concrete vormen aan. Het is zeker geen verhaal van wij tegenover zij, aangezien iedereen tot het grotere geheel behoort. Het komt erop aan om elkaar te leren kennen, en te weten welke diensten en voorwaarden zich waar situeren. Wie is er voor de professionals, en wie vooral voor de vrijwilligers?

Cultuurloket is ontstaan door een verruiming van Kunstenloket. Die verbreding is voor die organisatie een heel belangrijke oefening. *Olga Van Oost* kan getuigen van haar grote inzet op dat vlak. FARO en Cultuurloket werken uitstekend samen, al is corona ook op dat vlak een stoorzender gebleken die andere zaken meer prioritair heeft gemaakt. Hoe dan ook zijn de gesprekken aan de gang. Juist door zijn uitgebreide actieradius kan Cultuurloket niet alles voor eigen rekening nemen en heeft het poorten naar specifieke deelsectoren nodig. FARO zal daarom blijven nagaan wat het zelf moet blijven behartigen. Voor de beleidsplanning is dat zeker het geval. Ook in de organisatieontwikkeling heeft FARO zeker nog een rol te spelen.

Ook de relatie met het bovenlokale niveau is een kwestie van afstemming. FARO neemt niet zomaar iets over, maar stelt de vraag naar de noden en de rol die respectievelijk FARO zelf en andere organisaties kunnen opnemen. Op basis van een nota over de bovenlokale werking voor cultureel erfgoed is FARO de dialoog aangegaan met de erfgoedcellen en OP/TIL, een interessante en belangrijke nieuwe speler die zich nog aan het ontwikkelen is. OP/TIL heeft er nu een opdracht met betrekking tot de regiovorming bijgekregen, en heeft zelf al aangegeven dat het die niet alleen kan invullen. Daarvoor treedt het dan zelf in dialoog met FARO. Afstemming en een goede taakverdeling maken dat FARO en OP/TIL elkaar vinden. De digitale omschakeling in de coronacrisis heeft dit – enigszins paradoxaal – net vergemakkelijkt.

De internationale werking is voor de hele sector een uitdaging, dus ook voor FARO, dat daarover al gesprekken voert, met onder andere Buitenlandse Zaken, Vlaanderen Internationaal, FIT, Event Flanders en Toerisme Vlaanderen. Het probeert te faciliteren. In het recente Museumoverleg waren Vlaanderen Internationaal en FIT te gast. Hoe dan ook zorgt de internationale opdracht voor een grote werf

met nog heel wat werk op de plank. Er beweegt al veel in de sector, maar soms versnipperd. FARO zal ook op dit gebied het netwerk met de noden en effectieve oplossingen in kaart moeten brengen. Dit mag niet beperkt blijven tot praten maar moet resulteren in gezamenlijke acties, met de nodige impact in de richting van het buitenland.

Het belang van de digitale transformatie is bijzonder groot. FARO steunt dit principe al jaren, en vraagt al geruime tijd een digitaal beleid voor de sector. Dit komt erg traag op gang. De noden van de coronacrisis hebben wel een stroomversnelling teweeggebracht. Ook de digitalisering gebeurt onvermijdelijk in netwerken. Meemoo komt daarin sterk naar voren. De sector mag heel blij zijn met een dergelijke speler die met al zijn expertise de digitalisering en collectieregistratie helpt waarmaken. Een monopolie hoort dat niet te zijn. Zoiets gebeurt steevast in een netwerk, waartoe in dit geval naast meemoo en FARO ook de Vlaamse Kunstcollectie behoort. Hun gezamenlijke traject brengt de noden in kaart, verdeelt de rollen en legt de uitdagingen bloot. Tot die uitdagingen van de digitalisering behoren onder andere de datanetwerken en erfgoedcellen.

Digitalisering mag niet beperkt blijven tot het infrastructuuraspect en de informatica. De front-end is minstens even belangrijk, dus de vraag wat men ermee doet. Dat geldt evenzeer voor de ontwikkeling van digitale competenties, waarvoor naast technische ICT-kennis ook andere knowhow vereist is, bijvoorbeeld op het vlak van de contentcreatie. Op welke manier kan men al het beschikbare materiaal in interessante onlineverhalen omzetten? Hoe kan het publiek van de resultaten van de digitalisering genieten? Dat wordt een heel belangrijke opdracht voor het – digitale – Museum van Vlaanderen.

Vanaf het begin van de coronacrisis zijn het kabinet-Jambon en het Departement CJM aan de slag met de exitstrategie en cultuur na corona. Heel recent kregen de sectorale steunpunten de vraag om erover te helpen nadenken. De cultureelerfgoedsector zal op heel korte tijd de impact van de crisis in kaart brengen, inclusief de innovaties die deze heeft teweeggebracht. Bij een dergelijke oefening zal FARO steeds de sector betrekken.

In verband met erfgoed en onderwijs vond Cathy Coudyser dat het cultuuronderwijs niet veel aan bod is gekomen in de uiteenzettingen van vandaag. De erfgoedwijsheid maakt echter deel uit van de cultuur- en erfgoededucatie. Ze is er zelfs de kern van.

Het Groot Onderhoud is het grote sectormoment van de cultureelerfgoedsector. In 2021 zal het op 30 november plaatsvinden, en sterk gefocust zijn op de relatie tussen erfgoed en onderwijs. Dergelijke momenten maken gesprekken mogelijk van de erfgoedsector met leraren en andere onderwijsspelers. Ze kunnen dan ontdekken hoe ze elkaar beter kunnen vinden. Ook de Erfgoeddag van 2022 zal over erfgoed en onderwijs gaan, met een oproep tot samenwerking met scholen.

Ook lokale besturen zijn evidente partners, aangezien zoveel erfgoedwerking zich op het lokale niveau afspeelt.

Datamonitoring en -onderzoek zijn een lopende operatie. De vraag is onder meer welke ambities en mogelijkheden het departement op dat vlak heeft. Ook voor het departement vergt dergelijk onderzoek de nodige middelen en het nodige personeel.

Voor het Museum van Vlaanderen is intussen een projectleider aangesteld. Het Departement CJM behartigt dit project. De projectleider heeft nu twee jaar om het concept vorm te geven. Olga Van Oost heeft hem al gesproken. Ook hier zal FARO de dialoog met de sector helpen initiëren en de nodige banden leggen. Er is blijkbaar een duidelijke intentie om de inhoudelijke invulling van het museum in vol

overleg met de sector te bepalen, wat Olga Van Oost zou toejuichen. Ze gaat ervan uit dat het museum niet zal beperkt blijven tot topstukken, maar een breed perspectief op erfgoed wil bieden, inclusief het immateriële erfgoed.

De vraag is dan vooral welk doel het museum zal hebben. Zal het voldoende meerstemmig zijn om het Vlaanderen van vandaag in beeld te brengen? Heel de sector zal ervoor pleiten om het zo meerstemmig, divers en inclusief mogelijk te maken. Een andere belangrijke vraag is die naar de duurzaamheid van dit digitale project. Op dit moment gaan de investeringen naar de conceptontwikkeling, maar wat met de exploitatie op langere termijn? Zal daarvoor draagvlak zijn in de samenleving en in de sector?

Net als de hele sector gaat FARO ervan uit dat alles wat te maken heeft met identiteit en identiteitsvorming bijzonder complex is. De erkenning is belangrijk. Olga Van Oost waarschuwt voor te veel relativering. Identiteit is een belangrijke drijvende kracht voor iedereen. Er mag zeker geen signaal zijn dat dit wordt ontkend of in een hoek geduwd. Het gesprek moet erover gaan hoe alles aan bod kan komen op een dynamische manier die voor zoveel mogelijk mensen relevant is.

Planlastvermindering is een belangrijk aandachtspunt van de visienota. De optimalisatie van het decreet zou die mogelijk moeten maken. Zo zou bij een indienronde niet telkens opnieuw een aanvraag moeten worden ingediend om op een bepaald niveau te worden ingedeeld. Zoiets zou de sector zeker helpen. Het proces bevindt zich nog maar in zijn beginfase. Het is nog helemaal in het departement gesitueerd, waardoor Olga Van Oost er niet veel over kan vertellen. Heel veel zal draaien rond de beoordeling. Bij de optimalisatie van het decreet komt het erop aan om de beoordelingscommissies heldere procedures aan te reiken. Dat wordt nog een hele opgave.

Tussen kunsten en erfgoed doen zich, zeker bij de musea maar ook elders, al heel wat crossovers voor. De visienota heeft er aandacht voor. De vraag is wat de concrete uitwerking zal zijn. Het noodfonds en de culturele activiteitenpremie hadden alvast de intentie om kunstenaars of kunstinitiatieven ook daarvoor te financieren. Dergelijke interessante kruisbestuivingen zijn inspirerend voor de sector en het beleid, besluit Olga Van Oost.

2.4. Werkplaats Immaterieel Erfgoed

Jorijn Neyrinck gaat in op de vraag naar een definitie van immaterieel erfgoed. De hele erfgoedsector is ten eerste volop een inhaalbeweging aan het maken. De sector verzamelt, brengt data bijeen en legt collecties aan. Tegelijk streeft hij naar een maatschappelijke invulling van zijn opdracht, op een moment dat de professionalisering nog volop aan de gang is. De sector wil erfgoed een betekenis geven, met als cruciaal element de erfgoedgemeenschappen.

Vanuit die invalshoek heeft het geen zin om binnen het erfgoed hokjes af te bakken. Het maakt dan bijvoorbeeld niet uit of de definitie van immaterieel erfgoed al dan niet van toepassing is. Dergelijke hokjes zijn ontstaan vanuit de optiek van bevoegdheidsverdeling, maar de sector zelf heeft meer behoefte aan een inclusieve aanpak. Het kan gaan over belevenissen, emoties, verhalen, levende erfgoedpraktijken enzovoort. Die verschillende invalshoeken en kaders zijn complementair, communiceren met elkaar en maken de rijkdom van het veld uit. Er is dus geen nood aan een bredere definitie van immaterieel erfgoed maar aan een bredere definitie van het culturele erfgoed in het algemeen. Binnen het professionaliserende veld kunnen dan alle verschillende invalshoeken van die algemene definitie worden gecombineerd. Er is nog ruimte voor groei en behoefte aan nieuwe kaders, denkwerk en begeleiding. WIE is bereid om daar ten volle oog voor te hebben.

De maatschappelijke rol heeft een duidelijke link met de meerstemmigheid. Aalst Carnaval komt als een casus in de visienota voor, als immaterieel erfgoed. Dergelijke tradities zijn vaak voorbeelden van schurend erfgoed. Elke organisatie in de sector kan daarin zijn eigen rol bepalen. Sommige zullen goed zijn in duiden, andere in bemiddelen. Ook dat getuigt van de rijkdom van de sector.

Voor de overdracht van erfgoed naar de toekomst moet er draagvlak zijn. WIE zorgt voor de dialoog met de verschillende betrokkenen en de erfgoedgemeenschap. De dialoog moet blijven bestaan met het oog op de actualiteit van het erfgoed en het draagvlak ervoor in de samenleving.

De beurzen vakmanschap waren een antwoord op de specifieke oproep van de sector zelf om vakmanschap dat buiten de plooiën van het onderwijssysteem valt vanuit de erfgoedsector te ondersteunen. Een heel netwerk begeleidt de meesterleerlingtrajecten. WIE is sterk betrokken bij de begeleiding van de komende ronde daarvan en heeft net als de andere begeleidende organisaties haar zeg gehad in de verbetersuggesties met betrekking tot de vorige rondes. WIE zal een centraal infopunt verzorgen, van waaruit ze kan delegeren aan de dienstverleners. Die beustrajecten zijn een mooi voorbeeld van intensieve samenwerking tussen de overheid en het netwerk van het erfgoedveld.

Vlaanderen heeft op het vlak van immaterieel erfgoed heel lang in de Europese voorhoede gezeten. Het is nu wel tijd voor een kritische blik om die leidende positie te kunnen behouden. Momenteel is in Vlaanderen de fase van de inbedding in de brede sectorale werking aan de gang. Vlaanderen doet dit voorbeeldig, maar heeft huiswerk als het internationaal wil blijven uitblinken. In weinig landen wordt het immateriële erfgoed zo omstandig met wetgeving ingebed in de brede cultureelerfgoedsector. Het is een interessant model, maar is in de vorige ronde onvoldoende gevaloriseerd. De immateriële en andere erfgoedorganisaties snakken naar tijd en capaciteitsopbouw om er volop mee aan de slag te gaan.

Naast de valorisatie is ook de rol die Vlaanderen zelf internationaal wil spelen een belangrijk criterium. Nogal wat expertise van Vlaanderen over het immateriële erfgoed wordt als hoogkwalitatief beschouwd. Jorijn Neyrinck heeft recent op vraag van UNESCO een trainingsinitiatief voor alle Europese ministeries over de UNESCO-conventie getrokken. Vlaanderen heeft op het vlak van kennis en werking met betrekking tot immaterieel erfgoed de reputatie over een goed netwerk en verregaande expertise te beschikken.

De komende jaren staat dan het werken met regio's op stapel. In dit geval gaat het om de Europese regio. Het kabinet van voormalig minister Gatz heeft al eens onderzocht wat mogelijk is op het vlak van een Europese netwerkrol met een centrum van categorie 2. Jorijn Neyrinck beschouwt Europees netwerken rond immaterieel erfgoed als de volgende grote opportuniteit en opdracht. De uitdagingen lopen overal gelijk, bijvoorbeeld met betrekking tot musea en immaterieel erfgoed, datasystemen, registratie en de relatie met de samenleving. Vanuit zijn Europese rol zou Vlaanderen daar heel goed op kunnen inspelen.

De immaterieel-erfgoedtoets betreft geen oproep aan de erfgoedsector zelf, maar aan het beleid. Dat zou deze toets moeten doorvoeren telkens het een instrument uitrolt. Dit is een zaak van monitoring en dataverzameling. Aangezien de Vlaamse overheid toch elk jaar aan UNESCO moet rapporteren, kan ze maar beter deze toets opnemen in alle bevragingen en datamonitoring die daarvoor nodig en voorhanden zijn.

Het komt er ook op neer dat alle systemen in de sector onderling moeten communiceren. De digitale systemen moeten met elkaar geconnecteerd zijn. Van een bepaalde op immaterieelerfgoed.be geregistreeerde traditie kunnen er objecten in een

museum en documenten in een archief worden bewaard. In een ideale wereld kan de samenleving vlot van het een naar het ander navigeren. Om dit te realiseren ligt er voor de sector nog veel werk op de plank. Jorijn Neyrinck pleit ervoor om de expertise uit de verschillende invalshoeken bijeen te brengen met het oog op de geplande digitalisering. Op die manier is het immateriële erfgoed meteen mee en hoeft die oefening over vijftien jaar niet te worden overgedaan. Meemoo, maar ook de vele andere spelers, kunnen daar elk vanuit de eigen invalshoek hun bijdrage aan leveren.

Ook voor alle andere beleidsdomeinen is deze toets aangewezen, aangezien immaterieel erfgoed alomtegenwoordig is: in ambachten, stoeten, agrarische tradities enzovoort. Gezien het aspect van leren en doorgeven aan volgende generaties gaat het zeker ook over cultuureducatie en onderwijs in het algemeen. Jorijn Neyrinck pleit voor een brede, beleidsdomeingrensoverschrijdende blik. Bij elke outreaching in de richting van Toerisme of Onderwijs zou die toets aanwezig moeten zijn. WIE is ten volle paraat om die te helpen voeden.

Heel het segment van de dienstverleners heeft in de vorige ronde op vraag van het beleid de oefening betreffende efficiëntiewinsten en reorganisatie gemaakt. Daarop is volop ingespeeld. Het veld, met onder meer zijn nieuwe spelers, is volop onderling aan het kennismaken en maakt veel werk van zijn communicatie. Immaterieel erfgoed heeft al een hele pagina met doorverwijzingen en speelt volop de rol van doorverwijzer. Ook het netwerk van landelijke dienstverleners is een vlot navigeerbare website aan het ontwikkelen, waar goed in beeld komt waarvoor men bij wie terecht kan. Ook FARO doet het nodige voor de vlote doorverwijzingen.

2.5. VLIR

Geert Vanpaemel is blij met de vele positieve reacties bij de mogelijkheden van het academische erfgoed en een eventuele herziening of opheffing van artikel 48.

De spreker gaat in op de vraag over de versnippering van de middelen. VLIR is weliswaar een nieuwe speler in het cultureelerfgoedveld op basis van het decreet, maar de universiteiten houden zich er al lang mee bezig. Ze doen dit bovendien al van vóór de VLIR in een onderling samenwerkingsverband tussen alle Vlaamse universiteiten. Die werking hebben de universiteiten sterk internationaal ingebed. Kortom, de sector van het academische erfgoed heeft al het nodige gedaan om een goed gestructureerde en gecoördineerde werking te ontwikkelen. Van daaruit kan hij zich meer in het cultureelerfgoedveld integreren.

Een vraag was welke toelatingsvoorwaarden moeten gelden na een eventuele opheffing van artikel 48. De VLIR vraagt om in dat geval niet alleen in de visienota te worden vermeld, maar ook in de toekomst gesprekken te kunnen voeren met de beleidsmakers en de sectororganisaties. Die hebben veel openheid getoond ten aanzien van het academische erfgoed van universiteiten. Het komt er nu op aan al die gesprekken voort te zetten. De minister-president heeft in zijn visienota de hand uitgestoken naar de sector academisch erfgoed, die op zijn beurt de hand reikt naar de andere erfgoedspelers.

Bijdragen uit de academische wereld kunnen betrekking hebben op opleidingen, erfgoededucatie en internationale aspecten waarin universiteiten goed geplaatst zijn. Zelf voelt Geert Vanpaemel zich bijzonder aangesproken door de vraag om een maatschappelijk debat over erfgoed. Universiteiten voeren het maatschappelijke debat steeds hoog in het vaandel. Erfgoed is inderdaad vaak betwist en beladen. De universiteiten denken er in die zin over na. Dat doen ze veelal in de ruimere reflectie over inclusie en diversiteitsbeleid. Welke omgang vergt erfgoed, dat steeds de stempel van een bepaald verleden meedraagt? Universiteiten kunnen met hun

erg divers en internationaal profiel heel wat bijdragen aan het debat over de ethische dimensies van het erfgoed, met de aspecten inclusie en meerstemmigheid.

Op het vlak van digitalisering, erfgoededucatie en andere opleidingen beschikken de universiteiten over heel wat mogelijkheden. Dat geldt ook voor het internationale aspect. Universiteiten leggen vlot links binnen wat zich op de internationale erfgoedscène afspeelt. Dat blijft ook niet beperkt tot het academische erfgoed.

De spreker heeft geregeld vragen gehoord over onderzoek naar alle aspecten van het erfgoed. Daardoor voelen de universiteiten zich zeer aangesproken. Ze kunnen en willen graag bijdragen aan het erfgoedonderzoek.

2.6. Hester Dibbits

Hester Dibbits antwoordt eerst op de vraag van Katia Segers of erfgoedwijsheid voldoende aan bod komt in het beleid. De spreker ziet een parallel met de Nederlandse Erfgoedbrief van enkele jaren geleden. In het Vlaamse beleid is de erfgoedwijsheid aanwezig, maar zou dit prominenter mogen gebeuren. De noodzaak om op een fundamenteel niveau na te denken over erfgoed zou een startpunt mogen zijn. Het besef moet er zijn dat erfgoed geen vaststaand geheel is, maar keer op keer opnieuw wordt gemaakt en gelabeld.

Zoiets doet niets af aan de emoties die ermee verbonden zijn. Filip Brusselmans stelt dat erfgoed niet omstreden is, maar Hester Dibbits vindt net dat erfgoed altijd omstreden is, zij het niet altijd in dezelfde mate. Als historicus heeft Hester Dibbits ervaren hoe ook zaken die momenteel als vanzelfsprekend en vaststaand worden ervaren, in het verleden van bovenaf zijn gecreëerd. Daarin hebben de overheden en andere betrokken actoren steeds een rol gespeeld. Zo bestond ook in het verleden al een beleid met betrekking tot folklore, net omdat er zoveel op het spel staat.

De bedoeling van emotienetwerken is nu net om niet in emoties te blijven hangen; wel om het er op individueel niveau, als mens, met elkaar over te hebben. Dan blijkt de angst dat iets verdwijnt of een houvast verloren raakt, een gedeelde angst te zijn. Vanuit die vaststelling kan het gesprek dan meer ontspannen worden voortgezet. Het gaat hier niet alleen op reageren op emoties, maar het vergt ook – historische – kennis en langetermijnperspectief.

De vraag van Stephanie D'Hose met betrekking tot digitale transformatie sluit mooi aan bij het belang van verschillende soorten kennis. Ook het digitale erfgoed speelt daarin zijn rol. In Nederland wordt het beleid daaromtrent sterk op de gebruiker afgestemd. De focus is niet topdown. Er is geen intentie om een groot en technisch gecompliceerd instrument in elkaar te steken op een moment dat er sowieso al heel veel gebeurt. Het komt er veel meer op aan om op een slimme manier de juiste koppelingen te leggen in wat al bestaat. Verbinden is het centrale begrip.

Aan Björn Rzoska antwoordt Hester Dibbits dat de bijdrage van de erfgoedsector aan het debat neerkomt op faciliteren en tonen wat in zijn collecties, inventarissen en academisch erfgoed aanwezig is. De sector gaat na hoe hij dat zichtbaar kan maken: fysiek op locatie en digitaal. De kennis die uit verschillende kanalen binnenstroomt, is een verrijking van dit gesprek. Men hoort niet te blijven hangen in meerstemmigheid maar erover met elkaar in dialoog te treden. Hoewel dit misschien soft en vaag mag klinken, is dat wel het startpunt. Mensen hebben nu eenmaal de behoefte om zichzelf als individu te positioneren en niet louter als de vertegenwoordiger van een gemeenschap. Ook de aanwezige volksvertegenwoordigers zullen als individuele personen hun eigen gevoelens en ideeën hebben over wat ze belangrijk vinden als erfgoed.

Wat educatie betreft, begint alles bij de basisattitude die de erfgoedsector aan leraren en docenten kan meegeven. Die attitude is vaak zo al aanwezig. Docenten zijn de meest ervaren kringgesprekvoerders en weten goed hoe ze met moeilijke onderwerpen moeten omgaan. Uiteindelijk komt het erop aan het levenslange leren buiten de klas te stimuleren, mensen basiscompetenties bij te brengen van erfgoedwijsheid en hen een kritische blik te doen krijgen. De sector hoort zich ervoor in te spannen dat de aanschouwing van een cultureel verschijnsel een etnologische en sociaal-antropologische invalshoek meekrijgt. Nederland heeft een project met scholen en pabo's over leerlijnen erfgoedwijsheid. De samenwerking van erfgoedinstellingen met het onderwijs is van belang, maar ook met de zorgsector, bedrijven enzovoort. Overal worstelt men met de vraag hoe men met bepaalde erfgoedcasussen hoort om te gaan. Erfgoed is immers overal, besluit Hester Dibbits.

Daarmee heeft Hester Dibbits ook de vraag van Cathy Coudyser beantwoord. De competenties zijn aanwezig in alle lagen van de samenleving. Daarvan moet de training uitgaan. In die zin is de spreker blij met de mooie visienota, gezien haar rijkdom aan handvatten en voorzetten in de richting van samenwerking. Vanuit het Nederlandse erfgoedveld kijkt Hester Dibbits uit naar het vervolg op deze belangrijke vraagstukken.

Elisabeth MEULEMAN,
voorzitter

Cathy COUDYSER
Katia SEGERS,
verslaggevers

Gebruikte afkortingen

AGB	autonoom gemeentebedrijf (ook AG)
CJM	Cultuur, Jeugd en Media
COVID-19	coronavirus disease 2019
DEN	Digitaal Erfgoed Nederland
FARO	= Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed
FIT	Flanders Investment & Trade (= Vlaams Agentschap voor Internationaal Ondernemen)
FoCI	Fonds Culturele Infrastructuur
ICT	informatie- en communicatietechnologie
Imagine IC	Imagine identity and culture
KU Leuven	Katholieke Universiteit Leuven
OCE	Overleg Cultureel Erfgoed vzw
OCW	Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
pabo	pedagogische academie voor het basisonderwijs
SARC	Strategische Adviesraad voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media (= Raad voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media)
UGent	Universiteit Gent
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
VKC	Vlaamse Kunstcollectie
VLIR	Vlaamse Interuniversitaire Raad
vte	voltijdsequivalent / voltijdequivalent
vzw	vereniging zonder winstoogmerk
WIE	Werkplaats Immaterieel Erfgoed